

Леонтій ВОЙТОВИЧ

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ СПІВЖИТТЯ КРІЗЬ ВІКИ: СТЕРЕОТИПИ І ПОШУКИ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ

Розглянуто подолання стереотипів та пошуки історичної правди у сучасній польській та українській історіографії, що відображає відносини обох етносів та народів за останні тисячу років. Окрему увагу звернено на племінну і княжу доби та епоху сарматизму. Проаналізовано деякі втрачені можливості попередніх періодів.

Ключові слова: лендзяни і хорвати, княжа доба, Казимирівська легенда, сарматизм, втрачені можливості, усвідомлення помилок, пошуки співпраці, визвольні змагання, нові втрачені можливості.

Історія прирекла український і польський народи на співжиття від самого початку їхнього формування¹, тісно переплівши їхні історичні долі. Через різні причини, передусім ідеологічні та політичні, в історичній науці це співжиття висвітлюють у спотвореному вигляді, відбиваючи етапи конфронтації і створюючи стереотипи сприйняття. Чи не найкраще відображений період кінця ХІХ – початку

---

¹ В історичній науці, на відміну від інших гуманітарних і точних наук, немає однозначної термінології. І навіть такі базові терміни, як *держава, середні віки, феодалізм* мало не кожен другий дослідник трактує по-своєму (Войтович Л. Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації / Л. Войтович // Український історичний журнал. – 2003. – № 4. – С. 134–139; *Його ж.* Феодалізм в українських землях: проблеми існування і періодизації / Л. Войтович // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. Наукові студії. – Київ, 2004. – Т. 2. – С. 385–394; *Його ж.* Проблеми історичної термінології: Київська Русь, середні віки, княжа доба, феодалізм, держава, віче / Л. Войтович // Історичні записки: зб. наук. праць. – Луганськ, 2007. – Вип. 15. – С. 13–32). Зрозуміло, що такими ж дискусійними залишаються визначення термінів *народ, нація* та *етнос*. Більшість сучасних дослідників сприймає вчення про формування політичних *націй* у ХVІІІ–ХХ ст. І справді, у *середні віки* та *ранньомодерну добу* носіями державності був не *народ*, а *панівна еліта*, яка часом належала навіть до іншого етносу, як це було на початках Русі (Войтович Л. Вічні дискусії навколо етноніма *Русь* / Л. Войтович // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2010. – Вип. 13. – С. 196–204; *Його ж.* Дискусія про ранню державу / Л. Войтович // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 7–16; *Його ж.* Чи була Русь державою? / Л. Войтович // *Theatrum Humanae Vitae*. Студії на пошану Наталії Яковенко. – Київ, 2012. – С. 95–107). У дослідженні ж українсько-польських взаємин ці чинники надзвичайно важливі. Частина польських колег, відносячи формування української нації до ХІХ ст. і забуваючи, що тоді ж формувалася і польська політична нація, стосунки між польськими і сусідніми галицькими та волинськими князівствами виносить за межі польсько-українських взаємин. Назва *руський* польською мовою звучить ідентично назві *російський*. Тому така позиція породжує нові стереотипи і спотворює історичну правду. Частина українських істориків її навіть сприймає, більшість же стидливо не помічає.

1920-х рр., значною мірою завдяки старанням Миколи Литвина². Всі інші періоди потребують вдумливого підходу, позбавленого надмірного патріотизму з обох сторін, та поступової відмови від стереотипів, сформованих в умовах ідеологічної боротьби. Адже тенденція ухиляння від міжетнічних стосунків, яку практикують сучасні українські історики, веде в нікуди і тільки закріплює зашкарублі стереотипи.

Страсті за лендзянами і хорватами. Від періоду між двома світовими війнами, коли здоровий прагматизм німецького позитивізму в наукових дослідженнях змінився патріотичним піднесенням і бажанням довести “споконвічні” права на Галичину, бере початок проблема *лендзян і хорватів*. На диво, ця проблема після певного періоду забуття знову стала актуальною. Йдеться про локалізацію племені *лендзян*, від якого, як вважають, походять назви поляків у сусідніх народів (русів, угрів і литовців). Навіть доволі помірковані спроби великого славіста Генріка Ловмняського (1898–1984) пересунути гіпотетичні межі племінного масиву *лендзян* до Бугу і Стиру на Волині³ сьогодні видаються замалими. Простежується чітке намагання перенести межі *лендзян* якщо не до Києва, то принаймні до верхів’їв Дністра і Стиру, а практично оголосити всю Західну Україну територією *лендзян*⁴. Для обґрунтування таких висновків використовують ономастичні матеріали (при цьому такі назви, як Белз, Белзець чи Тисмениця, однозначно відносять до західнослов’янських, тобто польських⁵), не звертаючи уваги на саму умовність поділу тогочасних слов’ян на східних і західних, та без застережень пропускають джерельні фрагменти й аргументи, які важко витлумачити в потрібному руслі. Паралельно з цим роблять спроби всіма можливими правдами і неправдами *пересунути* хорватський масив із Прикарпаття кудись на схід, за вятичів, у середовище фінських племен. Причини зрозумілі. Як визнав один із гарячих прихильників поширення теренів *лендзян* на всю Західну Україну Кристоф Фокт, поки визнають

² Литвин М. Р. Українські січові стрільці / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Київ, 1992; *Іх же*. Історія ЗУНР / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів, 1995; *Литвин М. Р.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998; *Його ж.* Український та польський істеблїшмент у період “Великої війни” та національно-демократичних революцій (1914–1918) / М. Литвин // Історіографічні дослідження в Україні. – Київ, 2003. – Вип. 13. – Ч. 1. – С. 155–172; *Його ж.* Соборність України та її супротивники (1918–1919) / М. Литвин // Україна соборна. – Київ, 2005. – Вип. 2. – С. 235–246.

³ *Łowmiański H.* Początki Polski / H. Łowmiański. – Warszawa, 1970. – Т. 4. – С. 491–493.

⁴ *Parczewski M.* Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach. U źródeł rozpadu Słowiańszczyzny na odłam wschodni i zachodni / M. Parczewski. – Kraków, 1991; *Ejusedem.* Badania nad kulturą wczesnosłowiańską / M. Parczewski // Archeologia i prahistoria polska w ostatnim półwieczu / [pod red. M. Kobusiewiczza i S. Kurnatowskiego]. – Poznań, 2000. – S. 413–421; *Ejusedem.* Quellen zur slawischen Besiedlung im Karpatengebiet / M. Parczewski; hrsg. von M. Parczewski. – Kraków, 2001 – Bd. 1; *Ejusedem.* Problem Łędzian a kształtowanie się polsko-ruskiej rubieży etnicznej / M. Parczewski // Civitas Schinesghe cum pertinentiis / [red. W. Chudziak]. – Toruń, 2003. – S. 151–165; *Fokt K.* Chorwacja Północna – między rzeczywistością, hipotezą a legendą / K. Fokt // Acta Archeologica Carpathica. – Kraków, 2003. – Т. 38. – S. 135–155; *Ejusedem.* Zagadka plemion z nad Bugu, Sanu, Dniestru i Styru / K. Fokt // Przegląd historyczny. – Warszawa, 2004. – Т. 45. – S. 441–455; *Florek M.* Topografia plemienna Międzyrzecza Wieprza i Bugu na przełomie I i II tysiąclecia i zagadnienie “Grodów Czerwieńskich” w świetle źródeł pisanych i archeologicznych / M. Florek // Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie. Skarby z przeszłości. – Lublin, 2009. – S. 23–34.

⁵ *Nalepa J.* Prapolski bastion toponimiczny w Bramie Przemyskiej i Łędzianie / J. Nalepa // Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu. – Rzeszów, 1996. – S. 47–64.

існування хорватського масиву в Прикарпатті, джерельна мотивація стосовно поширення *лендзян* на схід буде суперечливою⁶.

Локалізація хорватського масиву в Прикарпатті достатньо обґрунтована⁷.

Що ж стосується *лендзян*, то Г. Ловмянський спочатку локалізував їх у Сандомирсько-Люблінській землі⁸, пізніше спробував пересунути гіпотетичні межі цього племінного масиву до Бугу і Стиру на Волині⁹. Тадеуш Василевський (1933–2005) запропонував гіпотезу, за якою *лендзяни* – інша назва волинського масиву¹⁰. Ця гіпотеза перегукується з думкою відомого українського дослідника Ярослава Дашкевича (1926–2010). Останній, відкликаючись до низки джерел, зокрема єврейського історико-географічного трактату “Йосиппон” (IX – початок

⁶ Fokt K. Zagadka plemion z nad Bugu, Sanu, Dniestru i Styru. – S. 450.

⁷ Див.: Войтович Л. Слідами білих хорватів / Л. Войтович // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1993. – № 5–6. – С. 2–10, 57; *Його ж.* “Білі хорвати” чи “карпатські хорвати” / Л. Войтович // Миколаївщина: зб. наук. праць. – Львів, 1998. – Т. 1. – С. 49–79; *Його ж.* Князівства карпатських хорватів / Л. Войтович // Етногенез та рання історія слов’ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть. – Львів, 2001. – С. 195–210; *Його ж.* Карпатські хорвати в етнополітичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього середньовіччя / Л. Войтович // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – Київ, 2004. – Вип. 4. – С. 105–132; *Його ж.* “Білі” хорвати чи “карпатські” хорвати? Продовження дискусії / Л. Войтович // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2004. – Вип. 8. – С. 38–45; *Його ж.* Карпатские хорваты / Л. Войтович // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. История. – 2005. – Вип. 1. – С. 133–146; *Його ж.* Восточное Прикарпатье во второй половине I тыс. н. э. Начальные этапы формирования государственности / Л. Войтович // *Rossica Antiqua*. 2006. Исследования и материалы. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 6–39; *Його ж.* Прикарпаття в другій половині I тисячоліття н. е.: найдавніші князівства / Л. Войтович // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 13–54; *Його ж.* Восточное Прикарпатье во второй половине I тыс. н. э. Начальные этапы формирования государственности / Л. Войтович // Русин (Кишинев). – 2010. – № 3(21). – С. 5–49, 159–169; *Його ж.* Прикарпаття в другій половині I тисячоліття н. е.: найдавніші князівства / Л. Войтович // Войтович Л. Галицько-волинські етюди. – Біла Церква, 2011. – С. 10–46; *Його ж.* Повертаючись до хорватів Костянтина Багрянородного / Л. Войтович // *Нартекс. Byzantina Ukrainensis*. – Харьков, 2013. – Т. 2. – С. 71–101; *Його ж.* *Chrouati et altera Chrowati / Leontij Vojtovyč // Ukrajinski Karpati: etnogeneza–arheologija–etnologija / [pririedio Jevgenij Paščenko]*. – Zagreb, 2014. – S. 207–254; *Його ж.* Лендзяни: нові варіації на старі мотиви / Л. Войтович // Вісник Інституту археології. – Львів, 2015. – Вип. 10. – С. 126–137; Майоров А. В. Константин Багрянородный о происхождении и ранней истории хорватов: Великая Хорватия и белые хорваты / А. В. Майоров // *Rossica antique*. 2006. Материалы и исследования. – Санкт-Петербург, 2006. – С. 40–73; *Его же.* Великая Хорватия: этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона / А. В. Майоров. – Санкт-Петербург, 2006; *Його ж.* Велика Хорватія, яку називають “Білою”: до питання про походження і значення хорватських етнічних назв / А. В. Майоров // Миколаївщина: зб. наук. статей. – Львів, 2006. – Т. 3. – С. 31–66; *Его же.* О происхождении этнонима *хорваты*: историко-этимологические заметки / А. В. Майоров // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15: *Confraternitas*. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. – С. 55–61; *Его же.* “Великая Хорватия, называемая “Белой”...”: к вопросу о происхождении и значении хорватских этнических названий / А. В. Майоров // Княжа доба. – Львів, 2007. – Вип. 1. – С. 13–44; *Ejusdem.* *Velika Hrvatska. Etnogeneza i rana povijest Slavena prikarpatskoga područja / A. V. Majorov*. – Zagreb, 2012.

⁸ *Łowmiański H.* *Łędzianie / H. Łowmiański // Slavia Antiqua*. – Warszawa, 1953. – Т. 4. – S. 97–114.

⁹ *Ejusdem.* *Początki Polski*. – Warszawa, 1970. – Т. 4. – S. 491–493.

¹⁰ *Wasilewski T.* *Dulebowie – Łędzianie – Chorwaci. Z zagadnień osadnictwa plemiennego i stosunków politycznych nad Bugiem, Sanem i Wisłą w X wieku / T. Wasilewski // Przegląd Historyczny*. – 1976. – R. 67, nr 2. – S. 181–187.

Х ст.), доводив тотожність назв *лендзяни* та *лучани*¹¹. Таку саму тотожність допускав і відомий радянський лінгвіст Георгій Хабургаєв (1931–1991)¹². Російський дослідник Антон Горський вважає *лендзян* східними волинянами¹³. Олександр Головка з цього приводу писав про певну групу *лендзян*, які жили у верхів'ях західних приток Дніпра (вірогідно, на території сучасної Білорусі), але рівночасно не були яким-небудь значним етнічним формуванням і з часом повністю асимілювалися східнослов'янським населенням¹⁴. Відомі також версії локалізації лензян-лендичів як східних слов'ян у басейнах Случі, Горині та Стиру¹⁵.

Можна стверджувати, що в орбіту давньопольської держави Мешка I *лендзяни* ще не ввійшли¹⁶. Поки що у слов'янській археології не вироблено чітких критеріїв

¹¹ Дашкевич Я. Етнічні процеси на західноукраїнських землях IX–XI ст. До проблематики досліджень / Я. Дашкевич // Науковий вісник Українського університету. Научный вестник Украинского университета. – Москва, 2002. – Т. 2. – С. 13–15; *Його ж.* Українські землі в часах галицько-волинської держави (кінець X – середина XIV ст.) / Я. Дашкевич // Пам'ять століть (Київ). – 2002. – № 4. – С. 3–21; *Його ж.* Галицько-волинські землі на перехресті орієнтацій: Захід. Русь. Схід (кінець X – середина XIV ст.) / Я. Дашкевич // Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава. Статті й матеріали. – Львів, 2005. – С. 28–29.

¹² Хабургаєв Г. А. Этнонимия “Повести временных лет” в связи с задачами реконструкции восточнославянского глоттогенеза / Г. А. Хабургаев. – Москва, 1979. – С. 186–187.

¹³ Горский А. А. Баварский Географ и этнополитическая структура восточного славянства / А. А. Горский // Древнейшие государства Восточной Европы. Материалы и исследования. 1997 г. – Москва, 1997. – С. 276–278.

¹⁴ Головка А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой половины XIII в. / А. Б. Головка. – Киев, 1988. – С. 9.

¹⁵ Конча С. LENZANINOI Константина Багрянородного в контексті проблеми ляхів-лендзян / С. Конча // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Українознавство. – Київ, 2007. – Вип. 10. – С. 4–7; *Його ж.* “Лендзяни” в контексті Київської Русі / С. Конча // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – Київ, 2007. – Т. 15. – С. 256–270; *Його ж.* “Лендзяни” та поляни / С. Конча // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Українознавство. – Київ, 2008. – Вип. 12. – С. 47–49.

¹⁶ Згідно з документом Dagome iudex, за яким у 990–992 рр. польський князь Мешко I (Дагоме (Дагоберт) – хресне ім'я Мешка I). *Lowmiański H.* Imię chrzestne Mieszka I / H. Lowmiański // *Slavia occidentalis*. – Poznań, 1948. – Т. 19. – С. 203–308; *Rospond S.* Mileniowe badania onomasty. I. Dagome – tajemnicze imię lub imiona pierwszego władcy polskiego / S. Rospond // *Język Polski*. – 1960. – Т. 40. – № 1. – С. 17–27; *Щавелева Н. И.* Дагоме юдекс / Н. И. Щавелева // Польские латиноязычные средневековые источники. Тексты, перевод, комментарий. – Москва, 1990. – С. 25–27) з дружиною Одою та двома синами передали свої володіння (Civitas Schinesghe) з чітко окресленими територіями під покровительство престолу св. Петра (документ зберігся у копіях XI–XII ст. і автентичність його не викликає сумнівів), ці землі до складу польської держави не входили. Детальніше про документ і кордони див.: *Fabre P.* La Pologne et le Saint Siége. Études d'histoire dédiés à G. Monod / P. Fabre. – Paris, 1896; *Пташник J.* Dagome iudex / J. Пташник. – Kraków, 1911; *Zakrzewski S.* Najdawniejsza bulla dla Polski. Spostrzeżenia nad dokumentem Dagome iudex / S. Zakrzewski. – Lwów, 1921; *Koczy L.* Dagome iudex, Schinesge i Ambaba / L. Koczy // *Roczniki Historyczne*. – Poznań, 1936. – Т. 12. – С. 1–26; *Kozłowska-Budkowa Z.* Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej / Z. Kozłowska-Budkowa. – Kraków, 1937. – Cz. 1. – Nr 2. – S. 2–3; *Labuda G.* Znaczenie prawno-polityczne dokumentu Dagome iudex / G. Labuda // *Nasza Przeszłość*. – Kraków, 1948. – Т. 4. – С. 33–35; *Ejusdem.* Studia nad początkami państwa Polskiego. – Poznań, 1988. – Т. 2. – С. 240–263; *Кęтрзыński S.* Dagome iudex / S. Кęтрзыński // *Przegląd Historyczny*. – Warszawa, 1950. – Т. 41. – С. 133–138; *Sułowski Z.* Geografia dokumentu Dagome iudex / Z. Суłowski // *Slavia Antiqua*. – 1953. – Т. 4. – С. 232–248; *Kowalenko W.* Znowu o Dagome iudex / W. Kowalenko // *Roczniki Historyczne*. – Poznań, 1958. – Т. 24. – С. 233–304; *Bogdanowicz P.* Geneza aktu dyplomatycznego

племінної локалізації, без чого, з огляду на стан інформативності джерел, всі побудови залишаються гіпотетичними. Надавати такого важливого значення цій локальній проблемі не варто. Як справедливо зазначав Я. Дашкевич, локалізацію *лендзян* польська історіографія активно використовувала для доведення законності претензій Польщі на цю пограничну територію під час відомих розмежувань середини 1940-х рр., що періодично знову повторюється, незважаючи на те, що подібних претензій уже немає. Тому відмовитися від стереотипу поширення *лендзян* на всю територію культури Луки Райковецької потрібно беззастережно.

Княжа доба. Рюриковичі і П'ясти. Обидва етноси пережили синхронно формування державності в умовах феодальної системи, з дробленням земель і князівств, спробами їхнього об'єднання й розпаду. Як звернув увагу Казимир Мисліньський, цей період став, попри певні епізоди протистоянь, радше періодом мирних союзів та сусідської співпраці, в межах якого і спроби Лева Даниловича оволодіти краківським престолом були цілком в дусі часу і впливали з тодішнього права успадкування¹⁷. Свідченням цих союзів залишаються тісні династичні шлюбні союзи між Рюриковичами та П'ястами¹⁸.

Певною мірою це і стало причиною майже повного взаєморозуміння у відстоюванні своїх поглядів на окремі проблеми в межах суто наукових дискусій між сучасними дослідниками політичної і військової історії як з польського боку (Януш Беньяк¹⁹, Ян Тенговський²⁰, Даріуш Домбровський²¹,

zwanego Dagome iudex / P. Bogdanowicz // Roczniki Historyczne. – Poznań, 1959. – Т. 25. – С. 9–324; *Kurbisówna B.* Dagome iudex – studium krytyczne / B. Kurbisówna // Początki państwa Polskiego. Księga Tysiąclecia. – Poznań, 1962. – Т. 1. – С. 363–424; *Buczek K.* Zagadnienie wiarygodności regestu Dagome iudex / K. Buczek // Studia Źródłoznawcze. – Warszawa, 1965. – Т. 10. – С. 117–139; *Łowmiański H.* Początki Polski / H. Łowmiański. – Warszawa, 1973. – Т. 5. – С. 595–621.

¹⁷ *Myśliński K.* Polska a księstwo Halicko-Włodzimierskie na przełomie XIII i XIV wieku / K. Myśliński // Галицько-Волинська держава: передумови, виникнення, історія, культура, традиції. – Львів, 1993. – С. 7–9.

¹⁸ Див.: *Żylińska J.* Piastówny i żony Piastów / J. Żylińska. – Warszawa, 1975; *Щавелева Н. И.* Польки – жёны русских князей (XI – середина XIII вв.) / Н. И. Щавелева // Древнейшие государства на территории СССР. 1987 г. – Москва, 1989. – С. 50–58; *Войтович Л. В.* Династія П'ястів / Л. В. Войтович, О. П. Целуйко // Войтович Л. В., Целуйко О. П. Правдичі династії Європи. – Біла Церква, 2008. – С. 329–346.

¹⁹ *Беньяк Я.* Вигаснення галицько-волинської княжої династії / Я. Беньяк // Галичина та Волинь у добу середньовіччя. Історичні та культурологічні студії. – Львів, 2001. – Т. 3. – С. 79–85.

²⁰ *Tęgowski J.* Małżeństwo Lubarta Gedyminowicza, Przyczynek do genealogii dynastów halicko-wołyńskich w XIV wieku / J. Tęgowski // Genealogia. – 1995. – Т. 6. – С. 17–26; *Ejusdem.* Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów / J. Tęgowski. – Poznań; Wrocław, 1999. – 317 s.; *Ejusdem.* Kontakty rodzinne dynastów polskich i ruskich w średniowieczu / J. Tęgowski // Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie / [pod red. prof. T. Chynczewskiej-Hennel i prof. N. Jakowenko]. – Lublin, 2000. – С. 3–38; *Ejusdem.* Nowe źródła do kwestii datacji objęcia rządów na Rusi przez Władysława Opolczyka / J. Tęgowski // Średniowiecze polskie i powszechne. – Katowice, 2009. – Т. 1(5). – С. 130–137; *Його ж.* Обставини вступу князя Болеслава-Юрія Тройденевича на галицько-волинський престіл (Невідомі руські документи з XIV ст.) / Я. Тенговський // Записки НТШ. – Львів, 2010. – Т. 260, кн. 1. – С. 45–56; *Ejusdem.* Kilka słów o rodzinie Lubarta Gedyminowicza / J. Tęgowski // Scientia nihil est quam veritatis imago. Studia ofiarowane Profesorowi Ryszardowi Szczygłowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin / [pod red. A. Sochackiej i P. Jusiaka]. – Lublin, 2014. – С. 588–601.

²¹ *Dąbrowski D.* Małżeństwa Daniela Romanowicza (aspekt genealogiczny i polityczny) / D. Dąbrowski // Venerabilibus, nobiles et honasti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Bieniakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestopięćlecie

Маріуш Бартніцкий²²,

pracy naukowej. – Toruń, 1997. – S. 43–50; *Ejusdem*. Małżeństwa Wasyłka Romanowicza. Problem mazowieckiego pochodzenia drugiej żony / *D. Dąbrowski* // Europa Środkowa i Wschodnia w polityce Piastów / [pod red. K. Zielińskiej-Melkowskiej]. – Toruń, 1997. – S. 221–233; *Ejusdem*. Czy istniało dwóch synów Daniela Romanowicz o imieniu Mściśław? Przyczynek do genealogii Romanowiczów, książąt halicko-wołyńskich / *D. Dąbrowski* // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Nowa seria. – 1999. – T. 4 (15). – S. 177–187; *Ejusdem*. Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza z sąsiadami zachodnimi w latach 1263–1299–1300 / *D. Dąbrowski* // Галичина та Волинь у добу середньовіччя. Историчні та культурологічні студії. – Львів, 2001. – Т. 3. – С. 42–69; *Ejusdem*. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich / *D. Dąbrowski*. – Poznań; Wrocław, 2002. – 348 s.; *Ejusdem*. Czy Jan Długasz pisząc siódmą księgę “Annalium” korzystał z Kroniki halicko-wołyńskiej lub źródła jej pokrewnego? / *D. Dąbrowski* // Ruthenica. – Київ, 2004. – Т. 3. – С. 150–185; *Ejusdem*. Romanowyczi w rocznikach polskich / *D. Dąbrowski* // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ; Львів, 2004. – Т. 1. – С. 487–497; *Ejusdem*. Kronika halicko-wołyńska jako źródło do poznania genealogii – uwagi wstępnie / *D. Dąbrowski* // Ruthenica. – Київ, 2005. – Т. 4. – С. 54–61; *Ego же*. К истории древнерусской княжеской семьи в средневековье (отношения между взрослыми детьми и их родителями в роде Романовичей, галицко-волинской ветви Рюриковичей / *Д. Домбровский* // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. История. – 2005. – Т. 3. – С. 3–19; *Ejusdem*. Dwa ruskie małżeństwa Leszka Białego. Karta z dziejów Rusi halicko-wołyńskiej i stosunków polsko-ruskich w początkach XIII wieku / *D. Dąbrowski* // Rosznik Historyczny. – 2006. – R. 72. – S. 67–93; *Його же*. Руська (українська) середньовічна князівська родина (Рід Романовичів) / *Д. Домбровський* // Записки НТШ. – Львів, 2007. – Т. 252. – С. 376–409; *Ejusdem*. Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku) / *D. Dąbrowski*. – Kraków, 2008. – 817 s.; *Ego же*. К вопросу о датах рождения Даниила и Василька Романовичей (заметки к статье А. П. Толочка) / *Д. Домбровский* // Средневековая Русь. – 2009. – Т. 8. – С. 85–100; *Ejusdem*. Włodzimierz Dymitr Rurykowicz i jego stosunki z Danielem Romanowiczem. Kartka z dziejów politycznych Rusi w 1 poł. XIII wieku / *D. Dąbrowski* // Фортеця. Збірник заповідника “Тустань”. На пошану Михайла Рожка. – Львів, 2009. – Т. 1. – С. 68–89; *Ejusdem*. Miejsca pochodzków Mściśławowiczów w XII i XIII w. / *D. Dąbrowski* // In memoriam honoratymque Kasimiri Jasiński. – Toruń, 2010. – S. 79–94; *Ejusdem*. Przyczyny i okoliczności rozpadu książęcych małżeństw na Rusi w XII i XIII wieku / *D. Dąbrowski* // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 2010. – R. 58. – Nr. 3–4. – S. 349–366; *Ejusdem*. O zgonie Daniela Romanowicza i jego następstwach dla Rusi Halicko-Wołyńskiej / *D. Dąbrowski* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць. – Львів, 2011. – Вип. 20: Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича. – С. 289–296; *Ejusdem*. Dzieje Chełmszczyzny w świetle informacji łatorpisów (lata 1170–1218) / *D. Dąbrowski* // Rocznik Chełmski. – 2011. – Т. 15. – S. 69–84; *Ego же*. Формирование волинского государства Мстиславичей-Изяславичей и проблемы наследования в нем власти / *Д. Домбровский* // Восточная Европа в древности и средневековье. – 2011. – Т. 23. – С. 88–92; *Ejusdem*. Balans zysków i strat Rusi Halicko-Wołyńskiej w stosunkach z Czechami i Węgrami w XIII wieku / *D. Dąbrowski* // Zwycięzcy i przegrani w dziejach średniowiecznych i wczesnonowoczesnych Czech i Polski / [pod red. W. Iwańczaka, D. Karczewskiego]. – Kraków, 2012. – S. 295–338; *Ejusdem*. Przystąpienie Mściśława Mściśławowicza do walk o Halicz / *D. Dąbrowski* // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 119–139; *Ejusdem*. Daniel Romanowicz. Król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna / *D. Dąbrowski*. – Kraków, 2013. – 538 s.; *Ejusdem*. Książę w drodze. O mobilności Rurikowiczów w XIII w. na przykładzie Daniela Romanowicza. Klasyfikacja podróży / *D. Dąbrowski* // Slavia Orientalis. – 2015. – Т. 64, nr 1. – S. 7–34; *Ego же*. Genealogia Мстиславичей. Первые поколения (до начала XIV в.) / *Д. Домбровський*. – Санкт-Петербург, 2015. – 879 с.; *Ejusdem*. Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze / *D. Dąbrowski*. – Kraków, 2016. – 412 s.

²² *Bartnicki M.* Działalność dyplomatyczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264 / *M. Bartnicki* // Король Данило Романович і його місце в українській історії. – Львів, 2003. – С. 30–41; *Ejusdem*. Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264 / *M. Bartnicki*. – Lublin, 2005. – 251 s.; *Ejusdem*. Elita polityczna księstwa Halicko-Włodzimierskiego w XIII w. / *M. Bartnicki* // Ruthenica. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 106–117; *Ejusdem*. Elita księstwa

Віталій Нагірний²³, Андріан Юсупович²⁴), так і з українського (Ярослав Ісаєвич²⁵,

Krakowsko-Sandomierskiego wobec stosunków z księstwami ruskimi w XIII wieku / М. Bartnicki // Соціум. Альманах соціальної історії. – Київ, 2007. – Вип. 7. – С. 9–25; *Ejusdem*. Atrybuty władzy książąt ruskich XIII w. jako elementy prestiżu / М. Bartnicki // Там само. – Київ, 2008. – Вип. 8. – С. 21–32; *Ejusdem*. Wizerunek “бесчестного князя” w kronice halicko-wołyńskiej / М. Bartnicki // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 20. – С. 93–100; *Ejusdem*. Sprawa insygniów koronacyjnych króla Daniela Romanowicza / М. Bartnicki // Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne. – Zamość, 2012. – Т. 5. – С. 37–47; *Ejusdem*. Władca i poddani w historiografii ruskiej XI–XIII wieku / М. Bartnicki. – Lublin, 2015. – 344 s.

²³ Нагірний В. Відносини між Галицьким князівством і Візантією в XII – на початку XIII ст. / В. Нагірний // Питання історії України: зб. наук. ст. – Чернівці, 2003. – Вип. 6. – С. 45–49; *Його ж.* До питання про датування першого походу галицько-волинського князя Романа Мстиславича проти половців / В. Нагірний // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – Львів, 2006. – Вип. 571: Держава та армія. – С. 85–88; *Його ж.* Русько-німецькі відносини на початку XIII століття: до історії так званого “саксонського походу Романа Мстиславича” у 1205 р. / В. Нагірний // Сторінки історії: зб. наук. праць. – Київ, 2006. – Вип. 23. – С. 3–14; *Його ж.* “Виправа князя Романа 1205 р.”: дискусії, конструкції, характер / В. Нагірний // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: історія, економіка, філософія. – Київ, 2008. – Т. 14. – С. 139–149; *Його ж.* “Да и Галич”: з історії відносин галицько-волинських князів із монголами у 1240-х рр. / В. Нагірний // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: зб. наук. праць. – Рівне, 2009. – Вип. 16. – С. 9–12; *Nagirnyj W.* Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264 / W. Nagirnyj. – Kraków, 2011. – 362 s.

²⁴ *Jusupović A.* Przynależność polityczna Drohiczyzna w XI I pierwszej połowie XIII w. / A. Jusupović // Дрогичинь 1252. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 153–171; *Його ж.* Причинки до просопографії еліти Галицької і Володимирської земель (1205–1269). Проблеми індивідуалізації постатей / А. Юсупович // Записки НТШ. – Львів, 2010. – Т. 260, кн. 1. – С. 86–104; *Ejusdem*. Wpływ halickiego otoczenia książęcego na “władzę” w pierwszej połowie XIII w. na przykładzie Sudysława / A. Jusupović // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 5. – С. 145–163; *Ejusdem*. Mirosław-piastun i Mirosław halicki w przekazach kroniki halicko-wołyńskiej / A. Jusupović // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 20. – С. 769–783; *Ego же.* Галицкие “выгнанцы” или “выгонцы”? / А. Юсупович // *Rossica antiqua*. – Санкт-Петербург, 2012. – Т. 2(6). – С. 114–133; *Ejusdem*. “На двое будушу”: Баскаки в Галицком княжестве? / А. Jusupović // *Colloquia Russica*. Ser. 1. – Kraków, 2012. – Т. 2. – С. 81–86; *Ejusdem*. Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prosopograficzne / A. Jusupović. – Kraków, 2013. – 352 s.; *Ego же.* “Богу же изволивши Даниль созда градъ Холмъ”. Когда и как Холм стал столичным градом / А. Юсупович // *Rossica antiqua*. – Санкт-Петербург, 2014. – Т. 1(9). – С. 44–62; *Його ж.* Чи пішов Володимир Великий на / чи до ляхів? Польсько-руські стосунки наприкінці X – початку XI ст. / А. Юсупович // Український історичний журнал. – Київ, 2015. – № 5. – С. 43–69; *Ego же.* Династія Романовичей глазами боярских элит. О чем не пишет княжеский панегирик / А. Юсупович // Письменность Галицко-Волинского княжества: историко-филологическое исследования. – Оломоуц, 2016. – С. 23–32.

²⁵ *Исаевич Я. Д.* Джерела про західні межі української етнічної території в період феодалізму / Я. Д. Ісаєвич // Український історичний журнал. – 1968. – № 12. – С. 78–84; *Його ж.* Загарбання земель Галицько-Волинського князівства іноземними державами / Я. Д. Ісаєвич // Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 74–81; *Його ж.* Територія і населення “Червенських градів” (X–XIII ст.) / Я. Д. Ісаєвич // Український історико-географічний збірник. – Київ, 1971. – Вип. 1. – С. 71–83; *Ego же.* “Грады Червенские” и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами (конец IX – начало XI в.) / Я. Д. Ісаєвич // Исследования по истории славянских и балканских народов. Эпоха средневековья. Киевская Русь и её славянские соседи. – Москва, 1972. – С. 107–124; *Ego же.* Культура Галицко-Волинской Руси / Я. Д. Ісаєвич // Вопросы истории. – 1973. – № 1. – С. 92–107; *Ego же.* Из истории культурных связей Галицко-Волинской Руси с западными славянами / Я. Д. Ісаєвич // Польша и Русь. Черты общности и своеобразия в историческом

Ярослав Дашкевич²⁶, Олег Купчинський²⁷, Микола Котляр²⁸,

- развитии Руси и Польши XII–XIV вв. – Москва, 1974. – С. 261–275; *Его же*. Древнепольская народность и её этническое самосознание / Я. Д. Исаевич // Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья / Я. Д. Исаевич. – Москва, 1982. – С. 144–166; *Его же*. “Королевство Галиции и Володомиири” и “королевство Руси” / Я. Д. Исаевич // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования 1985 г. – Москва, 1987. – С. 62–63; *Его же*. Галицко-волинское княжество в конце XIII – начале XIV в. / Я. Д. Исаевич // Там же. Материалы и исследования 1987 г. – Москва, 1989. – С. 71–77; *Його ж*. Культура галицко-волинських земель доби середньовіччя / Я. Д. Ісаєвич // Галицко-волинська держава: Передумови виникнення, історія, культура, традиції / Я. Д. Ісаєвич. – Львів, 1993. – С. 3–5; *Його ж*. Галицко-Волинська держава / Я. Д. Ісаєвич // Історія України: нове бачення. – Київ, 1995. – Т. 1. – С. 95–112; *Його ж*. Галицко-Волинська держава / Я. Д. Ісаєвич. – Львів, 1999. – 40 с.; *Його ж*. Галицко-волинське князівство доби Данила Галицького на його нащадків / Я. Д. Ісаєвич // Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя утворення Галицко-Волинської держави. – Львів, 2001. – С. 3–12; *Його ж*. Червенські Гради і Червона Русь: чи пов’язані ці топоніми? / Я. Д. Ісаєвич // До джерел. – Т. 1. – С. 721–726; *Його ж*. До історії титулатури володарів у Східній Європі / Я. Д. Ісаєвич // Княжа доба: історія та культура. – Львів, 2008. – Вип. 2. – С. 3–29; *Бібліографію праць Я. Ісаєвича див.: Ярослав Ісаєвич. Бібліографічний покажчик* / [упоряд. М. Боянівська]. – Львів, 1999. – 195 с.; *Ярослав Ісаєвич. Бібліографія 1999–2005* / [упоряд.: Л. Горішня, Б. Пікулик]. – Львів, 2006. – 40 с.
- ²⁶ *Дашкевич Я.* Розселення вірменів на Україні у XI–XVIII ст. / Я. Дашкевич // Український історично-географічний збірник. – Київ, 1971. – Вип. 1. – С. 150–181; *Його ж*. Територія України на картах XIII–XVIII ст. / Я. Дашкевич // Історичні дослідження: Вітчизняна історія. – Київ, 1981. – Вип. 7. – С. 88–93; *Его же*. Грамоты князя Льва Даниловича как исследовательская проблема / Я. Дашкевич // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории. – Днепропетровск, 1985. – С. 133–139; *Його ж*. Русь і Вірменія. Конфесійні і культурні контакти IX – першої половини XIII ст. / Я. Дашкевич // Записки НТШ. – Львів, 1993. – Т. 225. – С. 167–184; *Його ж*. Данило Романович і єпископ Петро в освітленні караїмського джерела / Я. Дашкевич // Українські землі за часів короля Данила Галицького: церква і держава. – Львів, 2005. – С. 74–91; *Його ж*. Початки Галицької митрополії у світлі історичної полеміки / Я. Дашкевич // Галицька митрополія 1303–1807–2007: Статті і матеріали. – Львів, 2007. – С. 3–9. *Його ж*. Король Данило Романович / Я. Дашкевич // Ярослав Дашкевич. Постагі. – Львів, 2007. – С. 31–61; *Його ж*. Князь Лев Данилович / Я. Дашкевич // Там само. – С. 62–69; *Бібліографію праць Я. Дашкевича див.: Ярослав Дашкевич. Біобібліографічний покажчик* / [уклад. М. Кривенко]. – Львів, 2006. – 263 с.
- ²⁷ *Купчинський О. А.* Дослідження і публікації грамот Галицко-Волинського князівства у XVIII – першій половині XIX ст. / О. А. Купчинський // Київська Русь: культура, традиції. – Київ, 1982. – С. 129–149; *Його ж*. Найдавніші слов’янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень / О. А. Купчинський. – Київ, 1988; *Його ж*. Географічні назви Полісся / О. А. Купчинський. – Київ, 1988; *Його ж*. Із спостережень над розвитком документа та діяльністю князівської канцелярії Галицко-Волинських земель XIII – першої половини XIV століть / О. А. Купчинський // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. 231. – С. 129–149; *Його ж*. Акти та документи Галицко-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти / О. А. Купчинський. – Львів, 2004. – 1282 с.; *Його ж*. Студії з історії української мови та ойконімії / О. А. Купчинський. – Львів, 2011. – 467 с.; *Його ж*. Прикладна архівістика та спеціальні історичні дисципліни / О. А. Купчинський. – Львів, 2011. – 755 с.; *Бібліографію праць О. Купчинського див.: Трегуб М.* Матеріали до бібліографії праць Олега Купчинського / М. Трегуб // До джерел. – Т. 1. – С. 17–58.
- ²⁸ *Котляр М. Ф.* Данило Галицький / М. Ф. Котляр. – Київ, 1979 [нові доповнені і перероблені видання: *Котляр Н. Ф.* Рожденный в кольчуге (Даниил Галицкий) / М. Ф. Котляр // Котляр Н. Ф., Смолий В. А. История в жизнеописаниях. – Киев, 1990. – С. 97–110; *Його ж*. Данило, король руський / М. Ф. Котляр // Котляр М. Ф. Полководці Давньої Русі. – Київ, 1991; *Його ж*. Данило Галицький / М. Ф. Котляр. – Київ, 2001; *Його ж*. Данило Галицький / М. Ф. Котляр. – Київ, 2002]; *Его же*. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси

Леонтій Войтович²⁹, Олександр Головка³⁰,

X–XIII вв. / М. Ф. Котляр. – Киев, 1985; *Його ж.* Галицько-Волинська Русь / М. Ф. Котляр // Україна крізь віки. – Київ, 1998. – Т. 5; *Його ж.* Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / М. Ф. Котляр / [за ред. чл.-кор. НАН України М. Ф. Котляра]. – Київ, 2002; *Його ж.* Історія дипломатії Південно-Західної Русі / М. Ф. Котляр. – Київ, 2002; *Його ж.* Военне мистецтво Давньої Русі / М. Ф. Котляр. – Київ, 2011; *Котляр М. Ф.* Княжий двір Південної Русі X–XIII ст. / М. Ф. Котляр, В. М. Ричка. – Київ, 2008; Бібліографію праць М. Ф. Котляра див.: А се его сребро. Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України М. Ф. Котляра з нагоди його 70-річчя. – Київ, 2002. – С. 269–281.

²⁹ *Войтович Л.* Волинська земля князівських часів (X–XII ст.) / Л. Войтович // Проблеми історичної географії України. – Київ, 1991. – С. 10–22; *Його ж.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст. / Л. Войтович. – Львів, 1996. – С. 48–61, 89–164, Табл. 4, 17–19, 29, 32–34, 39, 41, 49–50; *Його ж.* Родина князів Острозьких / Л. Войтович // Записки НТШ. – Львів, 1996. – Т. 231. – С. 355–367; *Його ж.* Етнотериторіальна підоснова формування удільних князівств Волинської землі / Л. Войтович // Волино-Подільські археологічні студії. – Львів, 1998. – Т. 1: Пам'яті І. К. Свешнікова (1915–1995). – С. 286–294; *Його ж.* Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. – Львів, 2000. – 649 с.; *Його ж.* Роман Мстиславич і утворення Галицько-Волинського князівства / Л. Войтович // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. – Львів, 2001. – Вип. 3. – С. 13–30; *Його ж.* Юрій Львович та його політика / Л. Войтович // Там само. – С. 70–78; *Його ж.* Королівство Русі: реальність і міфи / Л. Войтович // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2003. – Вип. 7. – С. 63–71; *Його ж.* Де була столиця Лева Даниловича? (Джерелознавчий аспект проблеми) / Л. Войтович // До джерел. – Т. 1. – С. 712–720; *Його ж.* Штрихи до портрету князя Лева Даниловича / Л. Войтович // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.). – Київ, 2005. – Вип. 5. – С. 143–156; *Його ж.* Княжа доба на Русі: Портрети еліти / Л. Войтович. – Біла Церква, 2006. – 784 с.; *Його ж.* Кордони Галицько-Волинської держави: проблеми та дискусії / Л. Войтович // Записки НТШ. – Львів, 2006. – Т. 252. – С. 187–205; *Його ж.* Князь Лев Юрійович: Спроба портрета / Л. Войтович // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2006. – Вип. 10. – С. 127–131; *Його ж.* Галицько-Волинські етюди / Л. Войтович. – Біла Церква, 2011. – 480 с.; *Його ж.* Князь Лев Данилович / Л. Войтович. – Львів, 2012. – 181 с.; *Його ж.* Король Данило Романович / Л. Войтович, В. Александрович. – Біла Церква, 2013. – 240 с.; *Його ж.* Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301) / Л. Войтович. – Львів, 2014. – 314 с.; *Його ж.* Галич в політичному житті Європи XI–XIV століть / Л. Войтович. – Львів, 2015. – 478 с.; Бібліографію праць Л. Войтовича див.: *Козловський С.* Наукові праці Леонтія Войтовича // Войтович Л. В. Галицько-волинські етюди. – Біла Церква, 2011. – С. 431–447; Леонтій Войтович. Публікації 1975–2016 років / [упоряд. І. Паршин]. – Львів, 2016. – 105 с.

³⁰ *Головка О. Б.* Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. / О. Б. Головка. – Киев, 1988; *Його ж.* Князь Роман Мстиславич та його доба. Нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття / О. Б. Головка. – Київ, 2001; *Його ж.* Держава Романовичів та Золота Орда / О. Б. Головка // Український історичний журнал. – Київ, 2004. – № 6. – С. 3–16; *Його ж.* Формування державних утворень у Східній Європі в IX – першій половині XIII ст. / О. Б. Головка // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Київ, 2004. – Вип. 4. – С. 77–94; *Його ж.* Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О. Б. Головка. – Київ, 2006; *Його ж.* Галицький період діяльності князя Мстислава Мстиславича Удатного / О. Б. Головка // Україна в Центрально-Східній Європі. – Київ, 2007. – Вип. 7. – С. 71–93; *Його ж.* Останній похід князя Романа Мстиславича у джерелах та історичній думці / О. Б. Головка // Український історичний журнал. – Київ, 2009. – № 4. – С. 28–48; *Його ж.* Спільська угода 1214 р. угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка Бялого та її наслідки / О. Б. Головка // Україна в Центрально-Східній Європі. – Київ, 2013. – Вип. 12–13. – С. 128–147. Список праць О. Б. Головка див.: Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 3. – С. 16–25; Олександр Головка. Біобібліографічний покажчик. – Львів, 2012. – С. 97–111.

Мирослав Волощук³¹, Ілля Паршин³²). Це стосується також історії релігії (Анжей Гіль³³, Ігор Сkochиляс³⁴,

³¹ *Волощук М.* Естергомський архієпископ в системі русько-угорських відносин кінця XII – першої третини XIII століть / М. Волощук // *Княжа доба: історія та культура*. – Львів, 2010. – Вип. 3. – С. 104–115; *Його ж.* До питання східнослов'янського походження Петра Петуні / М. Волощук // *Український історичний журнал*. – 2011. – № 3. – С. 20–33; *Його ж.* Руські переселенці в Угорщині XII–XIV ст.: обов'язки та соціальне становище / М. Волощук // *Там само*. – 2012. – № 4. – С. 21–34; *Його ж.* Проблема васальної залежності Дмитра Детька від угорського короля Людовика I / М. Волощук // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 269–279; *Його ж.* “Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції / М. Волощук. – Івано-Франківськ, 2014. – 496 с. [бібліографія праць М. Волощука: поз. 406–450].

³² *Паршин І.* Галицько-чеський союз у битві при Дюрнкруті 1278 року (на основі “Hermannii Altaheensis annales”) / І. Паршин // *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. 21. – С. 156–160; *Его же.* Битва при Дюрнкруте 26 августа 1278 г.: альянс Льва Даниловича и Пшемисла II Оттокара / І. Паршин // *Rossica Antiqua*. – Санкт-Петербург, 2012. – № 1(5). – С. 95–106; *Его же.* Король Юрий Львович на страницах западноевропейских хроник / І. Паршин // *Русин (Кишинев)*. – 2012. – № 4(30). – С. 73–85; *Його ж.* Участь Данила Романовича у боротьбі за Австрійську спадщину Бабенбергів / І. Паршин // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Дрогобич, 2012. – Вип. 16. – С. 40–48; *Його ж.* Участь Лева Даниловича у битві при Дюрнкруті 1278 року (на підставі латиномовних джерел XV століття) / І. Паршин // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 187–193; *Його ж.* Князь Роман Данилович на сторінках західноєвропейських хронік XIII–XIV ст. / І. Паршин // *Записки НТШ*. – Львів, 2012. – Т. 264. – С. 357–367; *Його ж.* Leon rex ruthenorum на сторінках Anonymi Leobensis Chronicon / І. Паршин // *Sredniowiecze Polskie i Powszechnie*. – Katowice, 2013. – Т. 5(9). – С. 86–94; *Його ж.* Галицькі війська у битві при Дюрнкруті 1278 року: факти і здогади / І. Паршин // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. – Львів, 2013. – Вип. 48. – С. 45–60; *Його ж.* Чи було папське посольство до Галицько-Волинської держави на початку XIV століття? / І. Паршин // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2014. – Вип. 8. – С. 318–325; *Його ж.* Хроніка Іоанна з Вінтертура (Іоанна Вітодуранського) як джерело до історії Галицько-Волинської Русі першої половини XIV ст. / І. Паршин // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Дрогобич, 2014. – Вип. 17–18. – С. 71–78; *Його ж.* Вектори політики князя Юрія-Болеслава Тройденевича до року 1333: між набутим та “успадкованим” / І. Паршин // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. – Луцьк, 2015. – № 5(306). – С. 4–10; *Його ж.* Наукова конференція “Король Данило Романович 1264–2014” / І. Паршин // *Український історичний журнал (Київ)*. – 2015. – № 2(521). – С. 230–233; *Его же.* Об источниках одного сообщения о Галицко-Волынской Руси в “Польской истории” Яна Длугоша / І. Паршин // *Материалы XXVII Международной научной конференции “Вспомогательные исторические дисциплины и источниковедение: современные исследования и перспективы развития”*. – Москва, 2015. – С. 348–349; *Його ж.* Участь князя Данила Романовича в інтронізації угорського короля Бели IV / І. Паршин // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2015. – Вип. 9. – С. 23–34; *Його ж.* “Острозький епізод” Констанцького собору (1414–1418) / І. Паршин // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. – Тернопіль, 2016. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 9–13.

³³ *Gil A.* Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku / A. Gil. – Lublin; Chełm, 1999. – 260 s.

³⁴ *Сkochиляс І.* Сучасний стан української історіографії та перспективи студіювання киевохристиянської традиції / І. Сkochиляс // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Дрогобич, 2004. – Вип. 8. – С. 401–412; *Його ж.* Джерела християнства у Прикарпатті до початку XI століття та генеза Галицької єпископії / І. Сkochиляс // *Там само*. – Дрогобич, 2008. – Т. 11–12. – С. 39–50; *Його ж.* Аспрокастрон-Білгород – кафедра Галицької митрополії у XIV ст. / І. Сkochиляс // *Ruthenica*. – Київ, 2009. – Т. 8. – С. 120–137; *Його ж.* Заснування Галицької єпархії в сердині XII століття: спроба нової інтерпретації проблеми / І. Сkochиляс // *Studia z dziejów i*

Іван Паславський³⁵), історії культури (Володимир Александрович³⁶)

tradycji metropolii kijowskiej XII–XIX wieku. – Lublin, 2009. – S. 151–179; Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус / І. Скоциляс. – Львів, 2010. – 832 с.; *Його ж.* Галицька митрополія XIV – першої половини XV ст. / І. Скоциляс // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 246–279; *Його ж.* Галич після Галича: Пониззя (Русо-Влахія) у XII–XIV століттях та утворення Молдавського князівства / І. Скоциляс // Там само. – Львів, 2012. – Вип. 5. – С. 29–72; *Його ж.* Поліптихи владик Володимирської та Галицької єпархій княжої доби. Спроба реконструкції за “Рукописом Кишки” та сфрагістичними пам’ятками / І. Скоциляс // Там само. – Львів, 2014. – Вип. 8. – С. 209–224.

³⁵ *Паславський І.* Наукові знання і філософські уявлення (XIII – перша половина XV ст. / І. Паславський // Історія української культури. – Київ, 2001. – Т. 2. – С. 334–350; *Його ж.* Папство і Україна / І. Паславський // Дзвіниця. Вісник Провінції оо. Василіян Найсвятішого Спасителя в Україні. – Львів, 2001. – № 6–11; *Його ж.* Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII ст. / І. Паславський. – Львів, 2003. – 112 с.; *Його ж.* Філософська культура Галицько-Волинської держави: Пошуки морального ідеалу і формування політичної ідеології / І. Паславський // Українські землі часів Данила Галицького. Церква і держава. – Львів, 2005. – С. 21–26; *Його ж.* Галицька митрополія / І. Паславський. – Львів, 2007. – 126 с.; *Його ж.* Український епізод Першого Ліонського собору (1245 р.). Дослідження з історії європейської політики Романовичів / І. Паславський. – Львів, 2009; *Його ж.* Хто був ініціатором русько-римського зближення у 40-х роках XIII століття: Данило Романович чи Інокентій IV / І. Паславський // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 153–172; *Його ж.* До питання про початки єпископства в Перемишлі / І. Паславський // Записки НТШ. – Львів, 2013. – Т. 264. – С. 129–135; *Його ж.* Римська політика князя Данила Романовича в 30-х роках XIII століття / І. Паславський // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 167–174.

³⁶ *Александрович В.* Ікона Богородиці Одигітрії з Успенської церкви в Дорогобужі / В. Александрович // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. – Львів, 1993. – С. 113–115; *Його ж.* Джерела до історії монументального малярства та іконопису Волині XII–XVI століть / В. Александрович // Родовід. – Київ, 1994. – Ч. 8. – С. 20–25; *Його ж.* Перемиська ікона XIV ст. “Архангел Михаїл з діяннями” / В. Александрович // Перемиські дзвони. – 1994. – № 1. – С. 17–19; *Його ж.* Українське малярство XIII–XV ст. / В. Александрович. – Львів, 1995. – 200 с.; *Його ж.* Українське малярство в Перемишлі XIII – початку XVI ст.: головні проблеми історії / В. Александрович // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. – Перемишль; Львів, 1996. – С. 38–52; *Його ж.* Ікони першої половини XIV ст. “Архангел Михаїл” та “Архангел Гавриїл” з церкви святої Параскеви у Далаї / В. Александрович // Записки НТШ. – Львів, 1998. – Т. 236. – С. 41–75; *Його ж.* Мистецтво Галицько-Волинської держави / В. Александрович. – Львів, 1999. – 132 с.; *Його ж.* Візантія і мистецька культура княжої України: моделі взаємовідносин / В. Александрович // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 55–72; *Його ж.* Архітектура і будівництво / В. Александрович // Історія української культури. – Київ, 2001. – Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII ст. – С. 256–275; *Його ж.* Образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво / В. Александрович // Там само. – С. 275–302; *Його ж.* Холмська ікона Богородиці / В. Александрович. – Львів, 2001. – 40 с.; *Його ж.* “Залишилась єдиною втіхою Холма”... Віднайдена ікона Богородиці Холмської / В. Александрович // Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze. Studia ukrainica. – Warszawa, 2001. – Т. 11–12. – S. 124–130; *Його ж.* Невикористаний аргумент для датування Успенського собору в Галичі / В. Александрович // Галичина та Волинь в добу середньовіччя. – С. 183–186; *Його ж.* Найдавніші ікони Берестейщини (Зі студій над забутим регіоном української мистецької культури) / В. Александрович // Пам’ятки України: історія та культура. – Київ, 2002. – Ч. 3–4. – С. 142–146; *Його ж.* Мистецтво “галицького регіону”: співвідношення традиції та впливів до кінця XVIII століття / В. Александрович // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. Studia Ukrainica. – Warszawa, 2003. – Т. 15–16. – S. 11–23; *Ejusedem.* Sztuka XIII-wiecznego Chełma. Zagadnicze problemy badawcze / V. Aleksandrowych // Do piękna nadprzyrodzonego. Sesja naukowa na temat rozwoju sztuki sakralnej od X do XX wieku na terenie dawnych diecezji chełmskich Kościoła rzymskokatolickiego, prawosławnego i grecko-katolickiego. – Chełm, 2003. – Т. 1. – S. 52–59; *Його ж.* “Exegi monumentum” чи “нєсвежа писа”? Густі нотатки на полях польського огляду української літератури

та археології (Анжей Буко³⁷, Стах Голуб³⁸, Томек Дзеньковські³⁹, Михайло Кучинко⁴⁰,

про нововідкриту Холмську чудотворну ікону Богородиці / В. Александрович // Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава. Статті і матеріали. – Львів, 2005. – С. 137–144; *Його ж.* Візантійські іконографічні взірці XI століття в українському малярстві XIII–XIV ст. / В. Александрович // Студії мистецтвознавчі. – Київ, 2006. – Ч. 1(13). – С. 38–49; *Його ж.* Покров Богородиці. Українська середньовічна іконографія / В. Александрович. – Львів, 2010. – 468 с.; *Його ж.* Король Данило Романович / В. Александрович, Л. Войтович. – Біла Церква, 2013. – 235 с.; *Його ж.* Дар Львова / В. Александрович. – Львів, 2014. – Вип. 1: Мистецтво XIII–XVI століть. – 194 с. Бібліографію праць В. Александровича див.: Володимир Александрович. Бібліографічний покажчик / [упоряд.: І. Гирич, В. Кравченко, Я. Федорук]. – Київ; Львів, 2006. – 55 с.; Володимир Александрович. Публікації 1981–2016 років. – Львів, 2016. – 73 с.

³⁷ *Buko A.* Ziemia chełmska w początkach państwa polskiego: problematyka badawcza / A. Buko // *Przez pradzieje i wczesne średniowiecze* / [pod red. J. Libery i A. Zakościelnej]. – Lublin, 2004. – S. 249–261; *Ejusdem.* Na pograniczu kultur i ideologii: zespół wieżowy w Stołpiu na ziemi Chełmskiej / A. Buko // *Ruthenica*. – Київ, 2007. – Т. 6. – С. 189–206; *Ejusdem.* Stołpie. Tajemnice kamiennej wieży / A. Buko. – Warszawa, 2009; *Ego же.* Некоторые проблемы археологии и истории средневековых Холма и Столпы в свете новых исследований / A. Buko // *Записки Института истории материальной культуры РАН*. – 2009. – № 4. – С. 199–221; *Ejusdem.* Byzantine cultural enclave in Central Europe? An example of the mortared tower complex at Stolpie (south eastern Poland) / A. Buko // *Rome, Constantinople and Newly-Converted and Historical Evidence*. – Kraków; Leipzig; Rzeszów; Warszawa, 2012. – Vol. 2. – P. 233–250.

³⁸ *Buko A.* Rezydencja książęca na “Wysokiej Górze” w Chełmie w świetle wyników badań archeologicznych z lat 2010–2012 / A. Buko, T. Dzieńkowski, S. Gołub // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 175–186.

³⁹ *Dzieńkowski T.* Rozwój przestrzenny Chełma w średniowieczu na podstawie badań archeologicznych / T. Dzieńkowski // *Rocznik Chełmski*. – Chełm, 2010. – Т. 14. – S. 7–28.

⁴⁰ *Кучинко М. М.* Південно-західні межі розселення східних слов'ян у IX–XIII ст. / М. М. Кучинко // *Український історичний журнал*. – 1973. – № 9. – С. 98–105; *Його ж.* Про племінну належність ранньосередньовічного населення Побужжя і Посяння / М. М. Кучинко // *Археологія*. – 1975. – Вип. 16. – С. 77–83; *Ego же.* Средневековые города Побужья в свете летописных и археологических источников / М. М. Кучинко // *Советское славяноведение*. – 1978. – № 4. – С. 22–30; *Ego же.* Раскопки у с. Городище на Вольни // *Древнерусское государство и славяне* / М. М. Кучинко. – Минск, 1983. – С. 76–79; *Його ж.* Давньоруське поселення на Гнідавській гірці в Луцьку / М. М. Кучинко // *Археологія*. – 1984. – Вип. 48. – С. 100–105; *Його ж.* Про час спорудження і ранню історію Луцького замку / М. М. Кучинко // *Український історичний журнал*. – 1985. – № 10. – С. 144–148; *Його ж.* Археологічні пам'ятки Волині / М. М. Кучинко. – Луцьк, 1991; *Його ж.* Історико-культурний розвиток Західного Побужжя IX–XIV ст. / М. М. Кучинко. – Луцьк, 1993; *Його ж.* Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.) / М. М. Кучинко. – Луцьк, 1994; *Його ж.* Давньоруське городище Вал у Надстир'ї / М. М. Кучинко. – Луцьк, 1996; *Його ж.* Археологія Волині / М. М. Кучинко. – Луцьк, 2005. – 202 с.; *Його ж.* Корона Данила Галицького / М. М. Кучинко // *Україна в Центральній-Східній Європі* / М. М. Кучинко. – Київ, 2006. – Вип. 6. – С. 656–664; *Його ж.* Середньовічні міста Волинського Полісся як оборонні та адміністративні центри регіону / М. М. Кучинко // *Середньовічні та ранньомодерні оборонні споруди Волині* / М. М. Кучинко. – Кременець, 2006. – С. 7–16; *Його ж.* До питання про торгівлю та грошовий обіг на Волині у IX – першій половині XIV століття / М. Кучинко, Г. Охріменко, В. Савицький // *Старий Луцьк*. – Луцьк, 2008. – С. 106–119; *Його ж.* Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби / М. Кучинко, Г. Охріменко, В. Савицький. – Луцьк, 2008. – 328 с.; *Його ж.* Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV століття / М. Кучинко. – Луцьк, 2009. – 528 с.; *Його ж.* Місто і городище Луцької землі княжої доби у світлі археології / М. Кучинко // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Вип. 20. – С. 414–421; *Його ж.* Політична ситуація на Волині в часи Київської Русі та конфедерації князівств / М. Кучинко // *Старий Луцьк*. – Луцьк, 2011. – Вип. 7. – С. 243–247.

Віра Гупало⁴¹, Володимир Петегирич⁴²,

⁴¹ Гупало В. Особливості керамічної фактури XII ст. (за матеріалами літописного Звенигорода) / В. Гупало // Вісник державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. – Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 56–63; *Її ж.* Поховальний обряд на Волинському Поліссі (за матеріалами розкопок давньоруських курганних могильників XI–XIII ст.) / В. Гупало // Історія релігій в Україні. – Київ; Львів, 1992. – С. 24–26; *Її ж.* Wyniki badań archeologicznych w Dzwiniogrodzie w 1994 roku / В. Гупало, І. Свешніков // Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Oddział w Rzeszowie. – Rzeszów, 1994. – S. 175–182; *Її ж.* Uwagi na temat chronologii obiektów na grodzie w Dzwiniogrodzie (Zvenygorod) koło Lwowa / В. Гупало, І. Свешніков // Sprawozdania Archeologiczne. – 1996. – Т. 48. – S. 177–197; *Її ж.* Звенигородські сакралії / В. Гупало // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2002. – Вип. 8. – С. 158–169; *Її ж.* Берестянські курганні могильники кінця X–XII ст. / В. Гупало. – Львів, 2006. – 108 с.; *Її ж.* До питання про особливий тип гончарних мисок зі Звенигорода / В. Гупало // Wczesne średniowiecze w Karpatach Polskich. – Krosno, 2006. – S. 373–389; *Її ж.* Звенигород і Звенигородська земля у XI–XIII століттях (соціоісторична реконструкція) / В. Гупало. – Львів, 2014. – 532 с.

⁴² Петегирич В. Ремесло / В. Петегирич // Археология Прикарпаття, Волини і Закарпаття (раннеславянский и древнерусский периоды. – Киев, 1990. – С. 89–93; *Его же.* Белз / В. Петегирич // Там же. – С. 127–129; *Его же.* Дорогобуж / В. Петегирич // Там же. – С. 129–131; *Его же.* Червен / В. Петегирич // Там же. – С. 131–133; *Его же.* Волинь / В. Петегирич // Там же. – С. 133–135; *Его же.* Городница / В. Петегирич // Там же. – С. 142–143; *Его же.* Муравица / В. Петегирич // Там же. – С. 143–144; *Его же.* Данилов / В. Петегирич // Там же. – С. 144–145; *Его же.* Перемель / В. Петегирич // Там же. – С. 146–147; *Его же.* Могильники Волини / В. Петегирич // Там же. – С. 155–158; *Его же.* Предметы быта / В. Петегирич // Там же. – С. 158–163; *Его же.* Оружие и снаряжение всадника / В. Петегирич // Там же. – С. 163–171; *Его же.* Памятники эпиграфики и сфрагистики / В. Петегирич // Там же. – С. 171–174; *Його ж.* Давньоруські міста у верхів'ях Західного Бугу / В. Петегирич // Славяне: адзінство і мнагастайнасць. – Минск, 1990. – С. 55–57; *Його ж.* Найдавніші волинські міста / В. Петегирич // VI Международный конгресс славянской археологии, г. Прилеп, Югославия. 1990. – Москва, 1990. – С. 180–182; *Його ж.* Середньовічна археологія Львова: підсумки і перспективи / В. Петегирич // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. – Львів, 1993. – С. 41–43; *Його ж.* До історії Перемишля другої половини XII ст. / В. Петегирич // Еволюція розвитку слов'янських градів VIII–XIV ст. у передгір'ях Карпат і Татр / В. Петегирич. – Львів, 1994. – С. 32–34; *Його ж.* Хрести-енколпіони Галицько-Волинської землі XI–XIII ст. / В. Петегирич // Населення Прутсько-Дністровського межиріччя та суміжних територій в другій половині першого – на початку другого тисячоліття н. е. – Чернівці, 1994. – С. 38–40; *Ejusdem.* Belz i Busk: próba rekonstrukcji struktury socjotopograficznej w X–XIV wieku / V. Petehyruch // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1995. – Nr. 1. – S. 67–73; *Його ж.* Значення Перемишля в утвердженні християнства на південно-західних рубежах Київської Русі в XI–XIII ст. // Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu. – Rzeszów, 1996. – S. 125–132; *Його ж.* Християнські культові вироби XI–XIII ст. з Перемиської землі / В. Петегирич // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. – Перемишль; Львів, 1996. – С. 27–37; *Його ж.* Про знаряддя письма та кириличні написи на предметах XI–XIV століть з Галицької землі / В. Петегирич // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. 233. – С. 206–214; *Его же.* Два креста – энколпіона из с. Устье на Тернопольщине / В. Петегирич // Церковная археология. – Санкт-Петербург, 1998. – Вып. 4. – С. 252–255; *Його ж.* Рідкісний энколпіон XII ст. з княжого Галича / В. Петегирич // Записки НТШ. – Львів, 1998. – Т. 235. – С. 619–622; *Його ж.* Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури / В. Петегирич // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. – Львів, 2001. – Вип. 3. – С. 199–209; *Його ж.* Початки Буська / В. Петегирич // Минувле і сучасне Волині й Полісся: край на межі тисячоліть. – Луцьк, 2002. – С. 145–146; *Його ж.* Князь Роман Мстиславич і утворення Волинсько-Галицької держави / В. Петегирич // Минувле і сучасне Волині та Полісся. Ковель і ковельчани в історії України та Волині. – Луцьк, 2003. – Ч. 2. – С. 176–178; *Його ж.* Про час виникнення Белза / В. Петегирич // Белз і Белзька земля. – Белз, 2004. – Вип. 1. – С. 18–23; *Його ж.* Борисоглібський энколпіон з Рівненщини / В. Петегирич // Матеріали і дослідження

Юрій Лукомський⁴³, Василь Петрик⁴⁴,

- з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2005. – Вип. 9. – С. 337–339; *Його ж.* Язичество та початки християнства у Белзькій та Червенській землях / В. Петегирич // Белз і Белзька земля. – Белз, 2006. – Вип. 2. – С. 13–17; *Його ж.* Белзька земля у дослідженнях Ярослава Пастернака / В. Петегирич // Там само. – С. 67–70; *Його ж.* Поселенські структури V/VI–X ст. Верхньої Надбужанщини як підоснова формування Белзької та Червенської земель / В. Петегирич // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 101–120; *Його ж.* Про розвиток ювелірного ремесла у Львові в часи Данила Романовича / В. Петегирич // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2007. – Вип. 1. – С. 233–242; *Його ж.* Археологічні джерела до найдавнішої історії Перемишля [реп. на]: *Dzieje Przemysla*. – Przemysł, 2004. – Т. 1 // Там само. – С. 331–333; *Його ж.* Княжий Любомль / В. Петегирич // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Історичні науки. – Острог, 2008. – Вип. 10. – С. 42–47; *Його ж.* Літописна Муравиця: історія вивчення, здобутки та невирішені питання / В. Петегирич // Млинів: історико-краєзнавче дослідження. – Млинів, 2008. – С. 15–17; *Його ж.* Дві рідкісні знахідки княжої доби з Сокаля на Львівщині / В. Петегирич // Наукові студії Історико-краєзнавчого музею м. Винники. – Львів, 2010. – Вип. 4. – С. 254–267.
- ⁴³ *Лукомський Ю.* Архітектура спадщина давнього Галича / Ю. Лукомський. – Галич, 1991. – 40 с.; *Його ж.* Катедральні храми Галичини. Нариси з історії / Ю. Лукомський. – Львів, 1992. – 48 с.; *Його ж.* З історії дослідження Успенського собору в Галичі (Відкриття поховання галицького князя Ярослава Осмомисла) / Ю. Лукомський, М. Бандрівський, Р. Сулик // Записки НТШ. – Львів, 1993. – Т. 223. – С. 393–405; *Його ж.* До питання історико-архітектурної реконструкції княжого замку в Перемишлі / Ю. Лукомський // Перемишль і перемишська земля протягом віків; [під ред. С. Заброварного]. – Перемишль; Львів, 1996. – С. 16–26; *Його ж.* Проблеми вивчення та збереження пам’яток монументальної архітектури Галича / Ю. Лукомський // Наукові записки Львівського історичного музею. – Львів, 1997. – Вип. 6. – Ч. 1. – С. 135–147; *Його ж.* Білокам’яний храм на передмісті давнього Галича / Ю. Лукомський // Записки НТШ. – Львів, 1998. – Т. 235. – С. 594–607; *Його ж.* Невідомі церкви на подолі княжого Галича / Ю. Лукомський // Там само. – С. 559–593; *Його ж.* Рідкісний енколпійон XII століття з княжого Галича / Ю. Лукомський, В. Петегирич // Там само. – С. 619–622; *Лукомський Ю.* Міста Галицького князівства XI–XIII ст. (Книга міст Галичини) / Ю. Лукомський, В. Петрик // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – Львів, 1999. – Вип. 379: Архітектура. – С. 43–52; *Його ж.* Різьблений камінь XII ст. з Галицького дитинця / Ю. Лукомський // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2000. – Вип. 4. – С. 323–331; *Його ж.* Воскресенська церква XII–XIII століть у Крилосі / Ю. Лукомський // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. 241. – С. 275–298; *Лукомський Ю.* Нові матеріали до відтворення містобудівної структури Галичини XII–XIII ст. / Ю. Лукомський, В. Петрик // Галичина і Волинь у добу середньовіччя. – Львів, 2001. – Вип. 3. – С. 166–182; *Його ж.* Успенський собор давнього Галича (за результатами нових досліджень 1992–2000 років) / Ю. Лукомський // Записки НТШ. – Львів, 2002. – Т. 244. – С. 578–607; *Його ж.* Архітектурно-планувальна структура стольного города Галича / Ю. Лукомський // Галич в доісторії і середньовіччі. – Галич, 2003. – С. 92–100; *Його ж.* Успенський собор давнього Галича / Ю. Лукомський // Успенський собор Галича. Минуле, сучасне, майбутнє. – Галич, 2006. – С. 34–44; *Лукомський Ю.* Некрополь Успенського кафедрального собору / Ю. Лукомський, Б. Томенчук, О. Мельничук // Там само. – С. 45–50.
- ⁴⁴ *Петрик В.* Галицька архітектурна школа XII–XIII ст. на фоні тогочасної європейської архітектури / В. Петрик // Нові матеріали з дослідження пам’яток архітектури і містобудування. – Львів, 1993. – № 1. – С. 76–79; *Його ж.* Етапи розпланування адміністративно-релігійного центру на Крилоській горі в XI–XVIII ст. / В. Петрик // Вісник Національного ун-ту “Львівська політехніка”. – Львів, 2000. – Вип. 410: Архітектура. – С. 116–120; *Його ж.* Архітектура та планувальний уклад княжого двору на Перемишльському дитинці у X–XIV ст. / В. Петрик // Українська академія мистецтв. Дослідницькі та науково-методичні праці. – Київ, 2001. – Вип. 8. – С. 187–199; *Його ж.* Архітектурно-планувальна структура княжих дворів Галицької землі в XI–XIII ст. / В. Петрик // Вісник Львівського державного аграрного ун-ту. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. – Львів, 2005. – Вип. 6. – С. 223–236.

Віталій Ляска⁴⁵). Добрим прикладом слугують роботи спільної експедиції у Холмі⁴⁶.

Звичайно, і тут не вщухають гострі дискусії, зокрема щодо належності перемишльських ротонд, коли одна сторона⁴⁷ вперто не хоча помічати аргументацію

⁴⁵ Ляска В. Розвиток поселенської структури равського Розточчя у IX–XIII ст. / В. Ляска // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2008. – Вип. 1. – С. 75–94; *Його ж.* [Рец. на]: Słowianie Wschodni w dorzeczu Wieprza i Bugu: historia – kultura – religia / [red. J. Libera]. – Łęczna, 2008. – 103 s. // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2010. – Вип. 14. – С. 505–510; Ляска В. Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie / В. Ляска, Я. Погоральський // Там само. – Львів, 2011. – Вип. 15. – С. 429–443; *Його ж.* Підгорайська волость: спроба історико-археологічної реконструкції територіальної організації Грядового Побужжя в княжу добу / В. Ляска // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2012. – Вип. 14–15. – С. 107–151; *Его же.* Всеволожская волость князя Владимира Васильковича (историко-археологическое исследование) / В. Ляска // *Rossica antiqua*. – Санкт-Петербург, 2013. – № 1. – С. 3–54; *Його ж.* Districtus Podhorojaensis: do проблеми територіальної організації Галицько-Волинського порубжжя у XIII–XIV століттях / В. Ляска // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 109–136; *Його ж.* Між Прагою, Києвом та Гнезно. Zeriuane/Zuireani “Географа Баварського”: до проблеми етнопотестарних структур Волині у ранньому Середньовіччі / В. Ляска // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2014. – Вип. 8. – С. 9–72; *Його ж.* Лиса гора на Голих горах (причинок до топонімичного ландшафту галицько-волинського пограниччя в добу Романовичів) / В. Ляска // Там само. – Львів, 2015. – Вип. 9. – С. 217–226.

⁴⁶ Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie. Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013–2014. – Chełm, 2016.

⁴⁷ Żaki A. Pierwsze zabytki budownictwa kamiennego w Przemyślu / A. Żaki // *Z otchłani wieków*. – Wrocław; Poznań, 1960. – R. 26, zes. 3. – S. 210–215; *Ejusdem.* Najstarsze relikt architektotoniczne na zamku w Przemyślu (doniesienie tymczasowe) / A. Żaki // Sprawozdania z posiedzeń komisji naukowych Oddziału PAN w Krakowie. Styczeń-czerwiec 1960. – Kraków, 1961. – S. 6–10; *Ejusdem.* Wczesnopiastowskie budowle Przemyśla i problem ich konserwacji / A. Żaki // *Ochrona zabytków*. – Warszawa, 1961. – R. 14, zes. 1–2 (52–53). – S. 38–49; *Ejusdem.* Wstępne badania archeologiczne w Przemyślu (Prace w latach 1956–1957) / A. Żaki // *Rocznik Przemyski*. – Przemyśl, 1962. – T. 9, zes. 2. – S. 345–351; *Ejusdem.* Preromańskie palatium i rotunda w Przemyślu / A. Żaki // *Z otchłani wieków*. – Wrocław; Poznań, 1962. – R. 28, zes. 2. – S. 128–131; *Ejusdem.* Najstarsza architektura monumentalna Malopolski w świetle ostatnich badań archeologicznych / A. Żaki // Sprawozdania z posiedzeń komisji naukowych Oddziału PAN w Krakowie. Lipiec-grudzień 1961. – Kraków, 1962. – S. 515–518; *Ejusdem.* Przemyśl w czasach Bolesława Chrobrego i Mieszka II / A. Żaki // *Rocznik Przemyski*. – Przemyśl, 2005. – T. 41, zes. 2. – S. 145–256; Sosnowska E. Rotunda i palatium na Wzgórzu Zamkowym w Przemyślu w świetle badań z lat 1982–1985 / E. Sosnowska // *Kwartalnik architektury i urbanistyki. Teoria i historia*. – Warszawa, 1992. – T. 37, zes. 1. – S. 55–61; *Ejusdem.* Przegląd badań archeologicznych na Wzgórzu Zamkowym w Przemyślu w latach 1956–1963 / E. Sosnowska // *Rocznik Przemyski*. – Przemyśl, 1994. – T. 29–30, zes. 1. – S. 24–42; *Ejusdem.* Przedromański zespół rotunda-palatium w Przemyślu / E. Sosnowska // *Dzieje Podkarpacia*. – Krosno, 2001. – T. 5. – S. 207–213; Pianowski Z. “Sedes Regni Principales”. Wawel i inne rezydencje piastowskie do połowy XIII wieku na tle europejskim / Z. Pianowski. – Kraków, 1994; *Ejusdem.* Królewska kaplica pałacowa na grodzie przemyskim w świetle najnowszych badań / Z. Pianowski // *Rocznik Przemyski*. – Przemyśl, 2002. – T. 38, zes. 2. – S. 91–99; *Ejusdem.* “Który Bolesław”? Problem początku architektury monumentalnej w Małopolsce / Z. Pianowski // *Początki architektury monumentalnej w Polsce* / [red. T. Janiak, D. Stryniak]. – Gniezno, 2004. – S. 257–281; *Ejusdem.* Przemyśl jako “sedes regni” monarchii pierwszych Piastów / Z. Pianowski // *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich* / [red. J. Gancarski]. – Krosno, 2006. – S. 355–372; *Ejusdem.* Przedromański zespół sakralno-pałacowy na grodzie przemyskim w świetle badań z lat 2000–2006 / Z. Pianowski // *Architektura romańska w Polsce. Nowe odkrycia i interpretacje* / [red. T. Janiak]. – Gniezno, 2009. – S. 419–431; *Pianowski Z.* Rotunda św. Mikołaja w Przemyślu. Stan badań i interpretacji

іншої⁴⁸, чи свідомої фальсифікації польським хроністом Яном Длугошем опису коронації Данила Романовича⁴⁹.

Але більш “твердим” стереотипом епохи **Королівства Русі** (1253–1387) залишається **Казимірівська легенда**, яку старанно переповідають львівські екскурсоводи і менш старанно тиражують путівники та довідники. Проте напад Казимира III на Львів у квітні 1340 р., після загибелі галицько-волинського князя Болеслава-Юрія Тройденевича (який не був польським сателітом і не заповідав свій престол польському королю⁵⁰), під час якого було вивезено коронаційні регалії галицько-волинських володарів, був просто епізодом у боротьбі за спадщину Романовичів між польським королем і князем Любартом-Дмитром Гедиміновичем⁵¹. Казимир III не будував львівської катедри⁵², Високого замку у Львові чи замку в Галичі. У

do roku 2000 / Z. Pianowski, M. Proksa // *Dzieje Podkarpacia*. – Krosno, 2001. – Т. 5: Początki chrześcijaństwa w Małopolsce / [red. J. Gancarski]. – S. 63–79; *Ejusdem*. Przedromańskie palatium i rotunda na Wzgórzu Zamkowym w Przemyślu / Z. Pianowski, M. Proksa. – Przemyśl, 2003; *Rodzińska-Chorąży T.* Zespoły rezydencjonalne i kościoły centralne na ziemiach polskich do połowy XII wieku / T. Rodzińska-Chorąży. – Kraków, 2009. – S. 19.

⁴⁸ *Могитич І. Р.* З історії міжслов'янських зв'язків у сфері ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та західні слов'яни X–XIII ст.) / І. Р. Могитич // *З історії міжслов'янських зв'язків*. – Київ, 1983. – С. 22–25; *Його ж.* Нариси архітектури українських церков / І. Р. Могитич. – Львів, 1995. – С. 8; *Ауліх В. В.* До історії давньої галицької архітектури / В. В. Ауліх // *Нові матеріали з археології Прикарпаття та Волині: Тези виступів на конференції, присвяченій 90-річчю від дня народження Маркіяна Юліановича Смішка*. – Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 82–83; *Лукомський Ю.* Княжий замок у Перемишлі / Ю. Лукомський, В. Петрик // *Перемиські дзвони*. – 1992. – № 10–12. – С. 2–6; *Їх же.* Перемиський замок за княжої доби / Ю. Лукомський, В. Петрик // *Пам'ятки України: історія та культура*. – Київ, 1995. – № 3. – С. 120–124; *Рожко М. Ф.* Центричні храми в історії розвитку галицької архітектурної школи X–XIII ст. / М. Ф. Рожко // *Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України*. – Івано-Франківськ; Галич, 1998. – С. 135–138; *Діба Ю.* Українські храми-ротонди X – першої половини XIV століть / Ю. Діба. – Львів, 2005. – С. 75–78.

⁴⁹ *Semkowicz-Zarembina W.* Powstanie i dzieje autografu Annalium Jana Długosza / W. Semkowicz-Zarembina // *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności. Seria II*. – Kraków, 1952. – Т. 47. – S. 27–28; *Dąbrowski D.* Koronacja Daniela Romanowicza w relacjach Jana Długosza i jego szesnastowiecznych polskich kontynuatorów // *Дорогочинь 1253: Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича* / D. Dąbrowski. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 64–75; *Войтович Л.* “Подвійна” коронація Данила Романовича: загадка легенди чи реальний факт / Л. Войтович // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2015. – Вип. 9. – С. 133–144; *Його ж.* Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть. – Львів, 2016. – С. 310–320.

⁵⁰ *Його ж.* Князь Юрій-Болеслав Тройденевич: ескіз портрету / В. Войтович // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2011. – Вип. 5. – С. 209–221.

⁵¹ *Його ж.* Польський король Казимир III і боротьба за спадщину Романовичів / В. Войтович // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. – Львів, 2011. – Вип. 46. – С. 2–26; *Ejusdem*. Walka o spadek po Romanowiczach a król polski Kazimierz III Wielki / V. Vojtovych // *Kazimierz Wielki i jego państwo. W siedemsetną rocznicę urodzin ostatniego Piasta na tronie polskim* / [pod red. J. Maciejewskiego i T. Nowakowskiego]. – Bydgoszcz, 2011. – S. 47–66.

⁵² *Козубська О.* Латинська катедра у Львові: спроба нової інтерпретації відомих фактів / О. Козубська // *Народознавчі зошити*. – Львів, 2000. – № 1. – С. 252–261; *Її ж.* Катедральний костел фундації Казимира Великого: Львів чи Володимир? / О. Козубська // *Пам'ятки сакрального мистецтва Волині: наук. зб.* – Луцьк, 2001. – Вип. 8. – С. 108–110; *Її ж.* Львівський кафедральний костел в історіографії / О. Козубська // *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Дрогобич, 2001. – Вип. 5. – С. 140–152.

процесі боротьби за спадщину Романовичів Казимиру III довелося звернутися до Угорщини, визнавши пріоритетне право угорських королів на цю спадщину⁵³.

Сарматизм. Кревська унія 1385 р. вирішила долю Галицької землі. У 1387 р. патриціат Перемишля, Львова та Галича присягнув королеві Ядвізі та королю Владиславу Ягайлу. У 1392 р. за угодою в Острові цю анексію визнала Литва. Спочатку цими землями управляли польські урядовці в ранзі генеральних старост, продовжувалося карбування *руських грошей*, тобто тривала розумна казімирівська політика. У 1434 р. із цих земель утворили Руське воєводство⁵⁴, завершивши таким способом їхню анексію. Але планомірна спочатку шляхетська, а потім і міщанська колонізація цих земель представниками польського етносу почалася раніше, за князя Володислава Опольського⁵⁵.

Після Люблінської унії 1569 р. до коронних земель увійшли Волинське, Брацлавське та Київське воєводства, а згодом і відвойована Чернігівщина. Зміна європейської кон'юнктури і попит на сільськогосподарську продукцію привели до бурхливого розвитку села, активізованого прогресивним для того часу фільварковим виробництвом. Магдебурзьке право, яке запровадили ще руські князі, стимулювало розвиток міст, які відроджувалися з попелу без державних дотацій і тільки завдяки продуманій системі піліг⁵⁶. Не тільки великі міста включали національні громади з їхніми складними взаємовідносинами (у Львові чотири громади: українська, польська, вірменська та єврейська, навколо яких гуртувалися й інші етноси: греки, німці, італійці⁵⁷). Національні громади були й у малих містах. Наприклад, у Роздолі – три (єврейська, польська, українська), у Миколаєві на Дністрі – дві (українська й польська) і т. д. Річ Посполита була державою з конституційно закріпленими шляхетськими вольностями, що дало змогу окремим дослідникам її ідеалізувати⁵⁸. Після Люблінської унії волинські князі ввійшли у цей світ з традиціями удільного періоду, яких не змогли ліквідувати Віленський привілей 1492 р. та інші заходи уряду. По суті, Острозьке князівство Острозьких, Олицьке князівство Радзивіллів, дрібніші

⁵³ Саме це право, збережене у вигляді титулу *королів Галиції і Лодомерії*, дало підстави спадкоємцям угорських королів Габсбургам претендувати на Галичину у 1772 р. за першого поділу Речі Посполитої.

⁵⁴ У цій назві відбита попередня назва: королівство Русі.

⁵⁵ *Sperka J. Zarzys migracji rycerstwa śląskiego na ziemie Rusi Koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły / J. Sperka // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 5. – С. 221–230; Eiusdem. Władysław, książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 6 lub 18 maja 1401) / J. Sperka. – Kraków, 2012. – 508 s.; Войтович Л. Портрет князя Володислава Опольського на повний зріст [рец. на:] Sperka J. Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 6 lub 18 maja 1401). – Kraków, 2013. – 508 s. // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 314–319.*

⁵⁶ За картотекою автора, на середину XVII ст. у Руському воєводстві (Холмська, Перемишльська, Сяноцька, Львівська і Галицька землі) було 205 міст (*civitas*) і містечок (*opidum*), Белзькому воєводстві – 52, Волинському воєводстві – 178, Подільському – 109, Брацлавському – 122, Київському – 292, Чернігівському – 68 (*Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль / Л. Войтович. – Львів, 2000. – С. 466*).

⁵⁷ *Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини) / М. Капраль. – Львів, 2003.*

⁵⁸ *Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. / Н. Яковенко. – Київ, 2002.*

князівства Корецьких, Сангушків, Чорторійських, Четвертинських, Збаразьких і Вишневецьких зберегли свою окремішність аж до козацьких війн. Люблінська унія стимулювала на південному фронті самочинну козацьку корпорацію, засновниками якої стали дрібні воєнні стани Великого князівства Литовського, які не набули шляхетських привілеїв⁵⁹. Із цим козацтвом були пов'язані спільні походи в Дике поле, Молдову і Прибалтику, Хотинська війна та спільний похід на Москву 1618 р., оборона Правобережжя і похід під Відень 1683 р.⁶⁰

Уся ця територія була охоплена явищем *сарматизму*, яке обійняло зусібич культурне і щоденне життя – від одягу на східну турецько-татарську манеру, кухні і напоїв до етики, естетики та ідеології. Шляхта, рівно ж як і козацтво, вважали себе прямими нащадками *сарматів*, до сарматських ідеалів тягнулося міщанство і рядове поспільство. Сарматські портрети, сарматська література стирала етнічні межі. Чи не тому спогади Яна Хризостома Пасека, військового товариша з хорогви Стефана Чарнецького, де він розповідає, як заснув, намотавши кінський повід на руку і поклавши голову на труп *товстого москаля*, чи ода Збігнева Морштина “Про коня, взятого шведами разом з мною в полон під Краковом, 20 Junii, Anno 1656...” легко перегукуються з козацькими думами і піснями? Ідеалом цієї епохи був *homo militans* – *людина-войовник*⁶¹: шляхтич, козак чи цеховий ополченець.

Утрачені можливості. І все це бурхливе поліетнічне суспільство спалахнуло у вирі козацьких війн, інспірованих бажанням одного етносу підпорядкувати інший. Українська церковна еліта, вловлюючи ці виклики, поспішила захистити себе унією, сподіваючись з допомогою Риму стримати апетити Варшави. Українська міська

⁵⁹ Леп'яко С. А. Про природу станових привілеїв українського козацтва / С. А. Леп'яко // Проблеми української медієвістики. – Київ, 1990. – С. 89–98; *Його ж.* Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. А. Леп'яко. – Чернігів, 1996; *Його ж.* Великий кордон як фактор формування українського козацтва (XVI ст.) / С. А. Леп'яко. – Запоріжжя, 2001; Щербак В. О. Формування козацького стану в Україні (друга половина XV – середина XVII ст.) / В. О. Щербак. – Київ, 1997; *Його ж.* Джерела формування українського козацтва / В. О. Щербак // Історія українського козацтва. – Київ, 2006. – Т. 1. – С. 65–72.

⁶⁰ *Wójcik Z.* Dzikie Pola w ogniu. O kazaczyźnie w Dawnej Rzeczypospolitej / Z. Wójcik. – Warszawa, 1960; *Ejusdem.* Jan III Sobieski / Z. Wójcik. – Warszawa, 1991; Документи російських архівів з історії України. – Львів, 1998. – Т. 1: Документи до історії запорозького козацтва 1613–1620 рр. / [упоряд. Л. Войтович, Л. Заборовський, Я. Ісаєвич, Ф. Сисин, А. Турилов, Б. Флорія]; Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава у міжнародних відносинах 1648–1714 рр. / Т. Чухліб. – Київ, 2003; *Його ж.* Козаки та яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500–1700 рр. / Т. Чухліб. – Київ, 2010; *Його ж.* Відень 1683. Україна-Русь у битві за “золоте яблуко” Європи / Т. Чухліб. – Київ, 2013; Крикун М. Між війною і радою. Козацтво правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття / М. Крикун. – Київ, 2006; Черкас Б. В. Козацьке військо до середини XVII ст. / Б. В. Черкас // Історія українського козацтва. – Київ, 2006. – Т. 1. – С. 472–484; Сас П. Запорозці у польсько-московській війні наприкінці Смути 1617–1618 рр. / П. Сас. – Біла Церква, 2010; *Його ж.* Хотинська війна 1621 року / П. Сас. – Біла Церква, 2012.

⁶¹ *Mańkowski T.* Genealogia sarmatyzmu / T. Mańkowski. – Warszawa, 1946; *Ulewisz T.* Sarmacja: Studium z problematyki słowiańskiej XV i XVI w. / T. Ulewisz. – Kraków, 1950; *Karpowicz M.* Sztuka oświeconego sarmatyzmu / M. Karpowicz. – Warszawa, 1970; *Tazbir J.* Rzeczypospolita i świat. Studia z dziejów kultury XVII wieku / J. Tazbir. – Warszawa, 1971; *Ejusdem.* Synkretyzm a kultura sarmacka / J. Tazbir // Teksty. – 1974. – Nr 4. – S. 42–58; *Maciejowski J.* Sarmatyzm jako formacja kulturowa / J. Maciejowski // Ibidem. – S. 18–26; *Тананаєва Л. И.* Сарматський портрет. Из истории польского портрета эпохи барокко / Л. И. Тананаева / Москва, 1979.

еліта шукала порятунку в церковних братствах і їхніх школах, засвоюючи латинь як об'єктивну необхідність. Козацька еліта як *homo militans* взялася за шаблі. Козацькі війни зруйнували Річ Посполиту, втягнули в боротьбу за Україну Московське царство й Туреччину і вивели обидва етноси на межу виживання, а для українського етносу поставили питання відновлення державності⁶². Польська еліта упустила тричі можливість врегулювання проблем, що врятувало би Річ Посполиту: в 1590 р. під час “роздавання пустошів” у Придніпров’ї, коли формальне зрівняння козацтва із шляхтою було замінено створенням *кресових королєнат*; після Хотинської війни 1621 р., коли обіцяні козакам реформи були фактично відкинені і, у 1658 р., коли не вистачило духу для реалізації Гадяцької угоди.

Усвідомлення помилок. Ностальгія. Усвідомлення помилок прийшло не відразу. Навіть після розділів Речі Посполитої, гайдамаччини і провалів Барської конфедерації та Визвольної війни під проводом Тадеуша Костюшка польська патріотична еміграція обманювала Наполеона, стверджуючи, що Україна заселена

⁶² *Wójcik Z.* Traktat andrusowski 1667 roku i jego geneza / *Z. Wójcik.* – Warszawa, 1959; *Ejusdem.* Wojny kozackie w dawnej Polsce / *Z. Wójcik.* – Kraków, 1989; *Ejusdem.* Jan Kazimierz Waza / *Z. Wójcik.* – Wrocław, 1997; *Крип’якевич І. П.* Богдан Хмельницький / *І. П. Крип’якевич.* – Львів, 1990; *Мицик Ю.* Анализ архивных источников по истории Освободительной войны 1648–1654 гг. / *Ю. Мицик.* – Днепропетровск, 1988; *Його ж.* Гетьман Іван Виговський / *Ю. Мицик.* – Київ, 2004; *Його ж.* Чигирин – гетьманська столиця / *Ю. Мицик.* – Київ, 2008; *Степанков В. С.* Українська козацька республіка в середині XVII століття: особливості політичного устрою та соціально-економічних відносин / *В. С. Степанков.* – Хмельницький, 1990; *Його ж.* Деякі аспекти формування української держави в середині XVII ст. / *В. С. Степанков* // Проблеми української історичної медієвістики. – Київ, 1990. – С. 99–104; *Його ж.* Богдан Хмельницький і проблеми державності України / *В. С. Степанков* // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 115–126; № 11. – С. 127–139; *Його ж.* Програма державного будівництва гетьмана України Петра Дорошенка / *В. С. Степанков* // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – Київ, 1991. – С. 27–34; *Його ж.* Програма державного будівництва Богдана Хмельницького: проблеми її розробки та реалізації // Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина / *В. С. Степанков.* – Київ, 1993. – Вип. 1. – С. 103–112; *Його ж.* Українська національна революція XVII ст.: причини, типологія, хронологічні межі (дискусійні нотатки) / *В. С. Степанков* // Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття: політика, ідеологія, військове мистецтво. – Київ, 1998. – С. 28–45; *Його ж.* Переяславська присяга 1654 р.: зміст і наслідки / *В. С. Степанков* // Український історичний журнал. – 2003. – № 6. – С. 28–39; 2004. – № 1. – С. 20–28; *Його ж.* Петро Дорошенко: шлях до булави // Україна в центральній-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.) / *В. С. Степанков.* – Київ, 2006. – Вип. 6. – С. 308–350; *Смолій В.* У пошуках нової концепції історії Визвольної війни українського народу XVII ст. / *В. Смолій, В. Степанков.* – Київ, 1992; *Їх же.* Українська державна ідея: проблеми формування, еволюції, реалізації / *В. Смолій, В. Степанков.* – Київ, 1997; *Їх же.* Українська національна революція середини XVII ст.: проблеми, пошуки, рішення / *В. Смолій, В. Степанков.* – Київ, 1999; *Їх же.* Богдан Хмельницький. Біографічний нарис / *В. Смолій, В. Степанков.* – Київ, 2002; *Їх же.* Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет / *В. Смолій, В. Степанков.* – Київ, 2009; *Стороженко І. С.* Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII століття / *І. С. Стороженко.* – Дніпропетровськ, 1996; *Його ж.* Богдан Хмельницький і Запорозька Січ кінця XVI – середини XVII століть: генезис, еволюція та реформування організаційної структури Січі / *І. С. Стороженко.* – Дніпродзержинськ, 2007; Переяславська рада 1654 року. Історіографія та дослідження. – Київ, 2003; *Брехуненко В.* Московська експансія і Переяславська рада 1654 року / *В. Брехуненко.* – Київ, 2005; Документи українського козацтва XVI – першої половини XVII ст.: універсали, листування, угоди, присяги / [упоряд. *В. Брехуненко, О. Засць, Ю. Мицик, С. Потапенко, В. Щербак*]. – Київ, 2016.

патріотичним польським населенням, яке одностайно підніметься на заклик відновлення Польської держави. Для міфічної *козацької* нації були залишені причорноморські степи⁶³. Вже після наполеонівських війн, після втрати надій на шкоре відродження у колах патріотичної польської молоді зародилося певне усвідомлення помилок і ностальгія. Її відбила “українська школа” у польській патріотичній поезії⁶⁴, що зверталася до українського фольклору та козацької історії й відродила легенду про козацького пророка Муся Вернигору⁶⁵.

Пошуки співпраці. На жаль, цей короткий період усвідомлення помилок швидко минув. Нічого не навчили й провали польських повстань XIX ст., під час яких українське населення підтримувало російські та австрійські урядові війська. В умовах толерантної імперії Габсбургів відбувалися пошуки співпраці між елітами обох етносів⁶⁶. Однак польська сторона, як ближча до влади і краще організована,

⁶³ Ададуров В. “Наполеоніда” на Сході Європи. Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних країн російської імперії на початку XIX століття / В. Ададуров. – Львів, 2007.

⁶⁴ Юзеф Ігнацій Коженювський (1797–1863), Антоній Мальчевський (1798–1826), Северин Гошинський (1801–1876), Тимко Падуро (1801–1871), Богдан Залеський (1802–1886), Вінсент Поль (1802–1872), Маврицій Гославський (1802–1834), Міхал Чайковський (1804–1886), Юліуш Словацький (1809–1849) та інші.

⁶⁵ Ощипок Н. “Українська школа” в польській літературі / Н. Ощипок // Ощипок Н. Повернення із забуття. Михайло Мочульський у літературному процесі кінця XIX – початку XX століття. – Львів, 2015. – С. 138–162.

⁶⁶ Аркуша О. Г. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. / О. Г. Аркуша. – Львів, 1996; *Її ж.* Український національно-політичний рух у Галичині наприкінці 80-х рр. XIX ст. / О. Г. Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1997. – Вип. 3–4. – С. 119–140; *Її ж.* Вибори до галицького сейму 1901 року: до проблеми політичної модернізації українського суспільства Галичини // Вісник Львівського університету. Серія історична / О. Г. Аркуша. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 171–218; *Її ж.* Польські націонал-демократи та українське питання в Галичині на початку XX століття / О. Г. Аркуша / Там само. – Львів, 2005. – Вип. 39–40. – С. 149–202; *Її ж.* Польсько-українські дискусії про національний характер Східної Галичини на початку XX ст. / О. Г. Аркуша / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2007. – Вип. 15. – С. 586–606; *Її ж.* Краківський консерватизм та проблеми українсько-польських взаємин у Галичині на початку XX століття / О. Г. Аркуша / Записки НТШ. – Львів, 2008. – Т. 256. – С. 282–315; *Ejusdem.* Polsko-ukraińskie dyskusje o charakterze narodowym Galicji Wschodniej na początku XX wieku // Formuły patriotyzmu w Europie Wschodniej i Środkowej od nowożytności do współczesności. – Kraków, 2009. – S. 299–322; Мудрий М. Польські ліберал-демократи та українське питання в Галичині у 80-х рр. XIX ст. / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 32. – Львів, 1997. – С. 99–109; *Його ж.* Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60–70-і роки XIX ст.) / М. Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1997. – Вип. 3–4. – С. 58–118; *Його ж.* Галицька автономія у 70–80-х роках XIX століття: українське та польське бачення / М. Мудрий // Там само. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 166–190; *Його ж.* Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – С. 465–500; *Його ж.* Угода між галицькими народовцями та русофілами 1882 року / М. Мудрий // Записки НТШ. – Львів, 2002. – Т. 243. – С. 653–685; *Його ж.* Ідея польсько-української унії та “русини польської нації” в етнополітичному дискурсі Галичини 1859–1869 років / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2005. – Вип. 39–40. – С. 83–148; *Його ж.* “Русини польської нації” (gente Rutheni, natione Poloni) в Галичині XIX ст. і поняття “вітчизни” / М. Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів,

навіть не допускала можливості існування українських державних структур, що власне й перешкоджало остаточному порозумінню. Поза увагою дослідників залишилися українсько-польські відносини в межах полків ІХ та Х корпусів австрійської армії, де за наявності більше 50% українського чи польського елементів спілкування велося, відповідно, польською чи українською мовами. Ці полки брали участь у всіх італійських походах ХІХ ст., а також кампаніях Першої світової війни на Сербському, Румунському та Італійському фронтах. У розпал боротьби за Львів у кінці 1918 р. прибулий з Італійського фронту ешелон з українськими вояками відмовився брати участь у боях проти поляків, покликаючись на військове братерство.

Визвольні змагання, які органічно вилилися у польсько-українську війну 1918–1919 рр., закінчилися на користь польської сторони⁶⁷. Попри те, що лідер відродженої Польщі маршал Юзеф Пілсудський уважав, що запорукою безпеки його держави мали би бути сильні, незалежні Литва, Білорусія й Україна, на практиці польська еліта не могла собі уявити свою державу без Львова та Галичини, а також Вільна і Гродна. А Волинь, яка в умовах Російської імперії жила іншим життям, відразу ж була піддана політиці *закріплення*, включаючи спровадження колоністів. Міжвоєнний період аж ніяк не був часом зближення чи хоча б налагодження діалогу. Переможці кували нове протистояння, підштовхуючи радикальні угруповання до рішучих дій.

Нові втрачені можливості переросли у волинську трагедію. Напевно, мав повну рацію Ярослав Дашкевич, що “головні причини польсько-українського збройного конфлікту полягали в ігноруванні польським еміграційним урядом в Лондоні та керівництвом Армії Крайової засадничого принципу українського народу на державну незалежність і соборність своїх земель, а також штучному розпалюванні керівниками фашистської Німеччини та Радянського Союзу польсько-українського протистояння на шкоду національним інтересам цих народів”⁶⁸. Причини ці, звичайно, не слугують виправданням наслідків, але без їхнього аналізу не можна адекватно відтворити історичне минуле.

Спогади про майбутнє. Український і польський народи приречені на співжиття. В умовах постійної російської загрози вони ще й приречені на військово-політичний союз. Зрештою, це протистояння триває з кінця ХІV ст., і українсько-польські розриви завжди закінчувалися перемогою російської сторони. У польської та української еліт немає вибору: відкинувши політичну заангажованість, віддати науковцям на розбір усі *темні* сторінки відносин обох народів, а потім визнати взаємні провини та промахи на цьому шляху завдовжки більш ніж тисячу років в ім’я успішного майбутнього.

2007. – Вип. 15. – С. 461–474; *Ejusdem*. Formacja gente Rutheni, natione Poloni w XIX-wiecznej Galicji a pojęcie ojczyzny // *Formuły patriotyzmu w Europie Wschodniej i Środkowej od nowożytności do współczesności*. – Kraków, 2009. – S. 285–298; *Чорновол І*. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000; *Його ж*. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / І. Чорновол. – Львів, 2002.

⁶⁷ Окрім цит. праць М. Литвина, див.: *Павлишин О.* Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис / О. Павлишин. – Львів, 2013.

⁶⁸ *Сливка Ю.* Політична історія України ХІХ – поч. ХХІ ст. / Ю. Сливка. – Львів, 2015. – С. 583.

Leontiy Voitovycz. Ukrainian and Polish cohabitation through centuries: stereotypes and searches of historical true

The article is sanctified to overcoming of stereotypes and searches of historical true in modern Polish and Ukrainian historiography during the relations of both ethnoss and people fo the last thousand years. Separate attention is convolute on tribal and princely twenty-four hours and epoch of Sarmats. Some lost possibilities of previous periods are analysed.

Key words: Lendziani and Croats, princely twenty-four houers, legend of Kazimir, epoch of Sarmats, thrown away opportunity, leberation competitions, realizations of errors, searches of collaboration, the new are lost.